

NÉMETH PÉTER MIKOLA

E(x)KSZPANZIÓ

Egy készülő experimentális filmsorozat
„anasztrófa”-története

(1)

Ringó ladik a parton
Pányvázott hullámszelet.
Érzem, mit nyel el a homok
Lapáttal a kezében.
(M. S.: *Expanzió*)

A 20. század 1989-ben, épp akkor ér véget, amikor az *Expanzió*(nk) története az akkori „kivagyí” forró nyárban, július első hétvégén robbanásszerűen kezdetét veszi.

A fesztivál választott „axis mundi”-ja, az akkorra már hivatalosan megszenteltetett, „agyonprofanizált” kiállítóteremmé kinevezett, üres, mégis időről időre, szinte észrevétlenül újra szakrális térré átlényegülő váci Görög-templom mészfehérre festett, barokk egy-hajója lett.

Ha hihetünk Joan Lukácsnak (1924–2019) – aki a minap adta vissza lelkét teremtőjének –, az ő messze látó intuíciójának, akkor egy olyan század alanyai lehettünk, amelyben Francis Fukuyama 1992–94 között, meglehetősen elhamarkodottan ugyan, de a „történelem végéről és az utolsó emberről” beszélt; amikor az ideológiák megsemmisülésével úgy képzeltük, hogy a vallásosság legújabb kori reneszánszát élhetjük meg majd; persze tévesen gondoltuk ezt is, mint annyi minden mást, amit a „történelmietlen valóság” jellemez.

Most „Az új középkor” – Umberto Eco (1932–2016) kifejezése – tanúságtevőiként kell megvallanunk, hogy a 20. század gyermekeiként egy „apokaliptikus-terv” áldozataivá lettünk szinte észrevétlenül, s ma már belátható, hogy azok is maradtunk, úgy lehet, végérvényesen.

Az a század, amelyben „világvége-félelmeink” ellenére „életre tévedt egyszerűségünk” vélt vagy valós igazságait bizonyíthatjuk volna, s amelynek civilizációjába, kultúrájába egész egyszerűen beleszülettünk, mára már tény, térben és időben is megcsonkított évszázad volt. Hetvenöt évig tartott mindösszesen: 1914-től 1989-ig. A korszak szellemiségét alapjaiban a tudományos gondolkodás mindenhatóan vélt ereje határozta meg, többek között Albert Einstein a mindenséget átlényegítő és átlékesítő relativitáselmélete (1905–1925), mégis a kor két fő eseménye: a '14-es és a '39-es világháború lett. Ezek a hatalmas „eszmerengéses” hegyvonulatok határozták meg az egész század arculatát, lelkületét. Továbbá az orosz forradalom, a nagy októberi (1917); Trianon, a történelmi Magyarország földkorpuszának feldarabolása, életfájának aláásása, megcsonkítása (1920. június 4.); továbbá az O. Hahn, F. Strassmann és L. Meitner nevével fémjelzett atommaghasadás felfedezése (1939), amely a tudós emberek felelősségével élő E. Fermi, Szilárd Leó, Wigner Jenő közbenjárásával történt meg. Albert Einstein F. D. Roosevelthez írt történelmi tiltakozó levele ellenére, amelyben az atomkatasztrófa rémképeit vetítette előre, néhány évvel később az R. Oppenheimer vezette tudóscsoport első kísérleti robbantása (1945. július 15.), az atombomba alkalmazása – Hiroshima (1945. augusztus 6.), Nagaszaki (1945. augusztus 09.) – mégis megtörtént. Erre az időre esett a gyarmatbirodalmak rendszerének vége (1945–1980); a kommunista államok megalakulása (1919–50); a világ két szuperhatalma: az Egyesült Államok és a Szovjetunió glóbuszunk fölött gyakorolt erőszakosan döntő befolyása, Európa megosztottsága, Németország kettészakítása (1949. október 10.) etc., mind-mind a két világháború következménye volt. S Magyarország mind a mai napig meg nem szüntetett, önnön magával való határossága úgyszintén: „Körülveszi, miként / tövisek a rózsát / Magyarországot egy / másik Magyarország” – ahogy Kepes Károly írja *Késői mű-virág ajánlat Clemenceau képzelt vázájába* című versében. Avantgárd művészetünk világa maga is az ismeretlen vírusként lappangó kockázatok kiszolgáltatottja. Ezt érzékeli hatványán e sorok írója is, amikor Gerhardt Rühm *Európa* című konkrét költeményét repetitíven továbbírja az európai geopolitikai térképek újrajzolására való reflexiójaként, határozott avantgárd gesztussal rögzítve az *Expediál(t) Európa* című, örökmozgó versfolyamának performan-

száiban azt az állapotot, hogy: „...magyarország határos magyarországgal, szlovéniával, / horvátországgal, szerbiával, ausztriával, / szlovákiával, ukránnal és románival”. A konkrét költészeti akció bemutatásakor Németország Németországgal történt határosságának megszűnésével (1990. október 3.) a Bundesrepublik Deutschland kiszabadult a nagyhatalmi erőszak politikai módszerével irányítók világi hatalmának megosztottsága, parancsuralma alól, hogy kényszerűen egy másféle szorításnak, a globalizálódó gazdaság legújabb kori, valamivel „kifinomultabb”, posztmodern agresszivitásának „engedelmeskedjen”.

„Individuális bajainkkal felfakadtunk, mint egy gennycsomó, s azóta is öntisztulunk a teljes gyógyulás reményében.” De mióta is? Minden bizonnyal azóta, mióta elindulhattunk a „szépség labirintusában” befelé. Útközben, ma már tudható, az *ideák* konceptuális újraértékelésének expanzív, erős feszültségű vágya szülte intuitív alapokon és tudatosan „*Vácz Abdérában, az egykoron két jó barát*”: *Bar – Do Sih & My-Coola* magaslati, táguló távlatokat célzó kortárs művészeti „vállalkozását” is.

(2)

A Hétvégi Expanzió + Ex – Panzió + Expanzió + Ekszpanzió Nemzetközi Kortárs Művészeti Találkozó, vagy ahogy ezoterikus körökben ismerik: *alternatív fesztiválok* alkalmával az alkotók és a közönségük a szűkülő és táguló lélektani és társadalmi térben, fél évszázad toxikációja hatására együttesen tesznek kísérleteket arra, hogy miként válhatnak a „kortárs művészetek nomádjaiként” valóságosan is, ha kell, az egzisztenciájuk, a létük kockáztatásával a mindennapok építő és destruktív, formáló és deformáló, egyszóval meghatározó tényezőjévé. Ez esetben egy olyan korban, amikor ez a kapcsolat már mint a művész és közönsége vonatkozásában klasszikus értelemben szinte alig létezik, hagyományos értelemben pedig már alig értelmezhető. Vagy ha mégis, akkor talán úgy, olyan jelenségek formájában, miként az az *Expanziókon* harmincegyedik éve történik.

Ezt az évente többször is ismétlődő, többnyire két-, háromnapos rendezvényfolyamot az ELTE BTK Magyar Irodalomtörténeti Intézetének *Az irodalom új műfajai* című jegyzete, Nagy Pál munkája, európai léptékkal mérve is korszakos irodalmi, művészettörténeti értéknek tartja számon. Ezzel egy időben az *Új Művészeti Lexikon* is említést tesz *Expanzió (Vác, 1989)* címszó alatt az általa alternatív művészeti fesztiválnak nevezett eseményről mint olyan ciklikusan ismétlődő nemzetközi rendezvényről, ahol kiállítás-performanszokkal összekapcsolt programokon magyar és külföldi képzőművészek, performerek, zenészek, zenekarok, írók, költők és független színházak, művészeti társulások, szellemi műhelyek tagjai mutatkoznak be. Továbbá kiemelkedően fontosak az Expanzióra vonatkozóan Bohár András (1961–2006) *Aktuális Avantgárd: M. M. Hermeneutikai elemzések* címmel a Ráció Kiadónál 2002-ben megjelent interpretációs kísérletei is, amelyeknek *III. Jelenség, jelentés és jelentőség* című fejezetében az Expanziókon is folyamatosan jelen lévő poézis lehetséges útjaival, változásaival foglalkozik a szerző. Ugyanakkor ezek a korszakosnak minősített szellemtörténeti tények mind a mai napig nem tudatosultak igazán a hazai, az európai, a globalizálódó világ művészeti gondolkodásában, művészettörténetében.

Ezen az áldatlan állapoton G. Komoróczy Emőke 2016-ban megjelent *Avantgárd kontinuitás a XX. században* című tanulmánykötete enyhít némiképp, amelynek *Az új-avantgárd összművészeti törekvései az ezredfordulón, E(x)kszpanzió-fesztiválok* fejezetében negyed évszázad művei, munkái, dokumentált tapasztalatai olvashatóak. Az irodalomtörténész meglátása szerint az *Ekszpanzió* időközben olyan Gesamtkunstwerk/összművészeti törekvéseknek téridőben helyet adó és keretet formáló kortárs művészeti mozgalmává vált, amelynek korszakos értéke a 21. századra már el nem vitatható, sem szellemtörténeti, sem pedig művészetelméleti szempontból. Főként a rendszert változtató 1990-es évek, szinte mindent megkérdőjelező és devalváló tendenciáinak ismeretében nem, mert ahogy G. Komoróczy Emőke kifejti: „Az avantgárd egyik fontos megújulási lehetősége a szakralitással való kapcsolat feltámasztása, amit az Ekszpanzió későbbi szakaszában határozott célul tűzött ki. Így teremtve hidat művész és közönsége, múlt és jelen, s a jelenkori művészeti élet számtalan irányzata, egymásnak ellentmondó ars poétikája között. A 90-es évek expanzív művészetét – Németh Péter Mikola véleménye szerint – az különbözteti meg a korábbi évek (évtizedek) radikális ellenművészetétől, hogy komoly *morális* eszmények vezérlik, s *etikai* felelősségtudat, »az egzisztenciális és szociális gondokra

és gondolatokra hangolt művészi szenzibilitás hatja át.« /.../ „Az *Ekszpánzió(k)* vissza-visszatérő résztvevői azok, akik felismerték, hogy a XX. század gyilkos – szerencsére a maguk végső kifejtéig el sem jutó – rögeszméi (fasizmus, kommunizmus) iszonyatos rombolást végeztek az ember/iség/etikai szemléletében, egy hamis »közösségi« (valójában parancsuralmi) struktúrát építve ki a személyiség megtörésére (szabadságától, autonómiájától való teljes megfosztására). Ilyen alapról közösségi elkötelezettségről, sőt közösségi társadalomról beszélni: blaszfémia volt. Az ekspánzió társulása közösségfelfogásában érdekes és eredeti módon szintetizálódik Kassák evilági emberformáló attitűdjé Martin Buber filozófus eszmerendszerével, akinek műveire a fiatalon elhunyt Bohár András filozófus-esztéta hívta fel a figyelmet. Martin Buber már a XX. század elején jelezte: *valódi közösség* csakis a TE és az ÉN komplementer tegező viszonyára épülve, az emberi kapcsolódás és együttműködés alapsejtjeiből, az Istennel való folyamatos párbeszédben alakulhat ki. Emberré az által váltunk (s válunk ma is, egyenként, az egyedfejlődésben, neveltetésünk során), hogy kapcsolatba tudunk, tudunk egymással – és Istennel – lépni (ÉN és TE, 1923).”

Harmincegy év munkája, dokumentumtára, tapasztalata alapján a rendező(k), illetve a résztvevők képzete szerint is az *Ekszpánzió* egy olyan, a Gesamtkunstwerk/összművészeti törekvéseknek tériidőben helyet adó és keretet formáló kortárs művészeti mozgalmává vált, amelynek értéke ma már talán el nem vitatható sem művészetelméleti, sem pedig szellemtörténeti szempontból. Főként a rendszert váltó 1990-es évek szinte mindent megkérdőjelező és devalváló tendenciáinak ismeretében nem.

Az „alkotó-rendező(k)” az első öt esztendő expánziós történéseit az azóta hamvába hullt Katedrális című irodalmi, művészeti, bölcseleti folyóirat „*Expanzió 1989–93*” című, magyar–angol nyelvű, tematikus, dupla különszámában dolgozták fel. Bárdosi József *Performanszográfia*, Németh Péter Mikola *Poetográfia* címmel rendszerezi bibliografikusan, művekkel, dokumentumokkal illusztrálva az eseményeket.

Az azóta is folyamatosnak érzékelhető expanzivitás, a találkozók táguló horizontja többek között arról beszél, hogy az ezredforduló tájékán, amikor „az összeomlás és a vidám apokalipszis allűrjei között a »mindent szabad« jegyében a barokk díszlet gyönyöreivel és frivolitásával ötvöződik a 20. század művészete”, aközben „a századvég módszeresen rehabilitálja az eddig negligált művészettörténeti értékeket”, ahogy ezt Jean-Louis Pradel *A jelenkor művészete* című könyvében oly plasztikusan megfogalmazza. Ebben az ellentmondásos, kibékíthetetlennek tűnő helyzetben azonban még mindig a *happening* és az expanzív hagyományokkal rendelkező *performansz* műfaja bizonyul a legalkalmasabbnak arra, hogy a részekre hulló „Minden Egész” és a darabjaira töredezett, alapjaiban széttzilált klasszikus, avantgárd és modern irodalom, kép-, zene-, színház- és mozgásművészet ágai között a posztmodern, a konceptuális művészetek: az akcionizmus, a body art, a land-art, a minimál-art, a fluxus stb. eredményeit is alkalmazva működőképes kapcsolatokat teremtsen a hiteles életfilozófiák, az autentikus kortárs művészetek és a mindennapi lét között. Tágabb értelemben pedig a különféle – európai, ázsiai, afrikai, amerikai, afroamerikai stb. –, olykor egymástól hermetikusan elzárt kultúrák között hozva létre élő, jól asszociálható, teremtő együttműködést.

Valószínű, azért is történhetett ez így, mert a *Performer*, aki megélt ideje kihívásaira, minden divatos megállapítással ellentétben, nem valami megismételhetetlenül szuper újat kíván fel- és megmutatni, hanem sokkal inkább azt a végérvényesen elfelejtettnek vélt, mélyen ősi tudást akarja újra és újra létre menteni, amit minden időkből a játék, a „míves fohász”, a rítus, a meditáció, az imádság, az üdvözülés isteni, művészi, testi-lelki eszközeivel, kivételes, ünnepi alkalmakkor még valóságossá tehet. A *Performer*, legyen bár költő, képzőművész, zeneszerző, zenész vagy épp színész, mint médium, mint „előadóművész” a saját személyiségét, s ha kell, önmagát is műtárgynak tekintve: *a testét, közvetlen környezetét használja kifejezési eszközként, témaként az élő mű-teremtésben*. Kivételes adottságú, anyagi lény tehát – ahogy Jerzy Grotowski a *Színház és rituálé* című könyvében írja –, olyan kerub, aki „egyszerű” műveleteit szigorú szabályok betartásával, állhatatosan végzi, például képes metafizikus kapcsolatot teremteni a testi impulzusok és az ének között. Hiszen az életáradásnak valamilyen formában artikulálnia kell. Miközben a történet *Tanúi* szinte észrevétlenül átlépnek az ún. intenzív létállapotba – a cselekvésben passzívak, a nézésben aktívak lesznek, úgy mondják –, „valami jelenlétet éreznek”. Súlyos jelenlétet az időn túlivá nőtt pillanatokban, amikor az „Én az Én-élettel” találkozik, amelyből, mint a Napból, végtelen kisugárással *Energia* árad. Ez a folyamat a *Performer* áteresztő organizmusa hatására keletkezik, ez a mű születése, hiszen ő az, aki transzcendens *hidat* képes „építeni” a *Tanúk*, azaz a kö-

zönség s ama isteni „*Valami*”, ama valóságos „*Semmi*” között. A *Performer*, a cselekvés embere, ebben az értelemben *pontifex* = híderemtő lélek tehát.

Ebből következően mutatkozhatott alkalmasnak a performansz műfaja az időszerű társadalmi problémák művészi nyelven történő hiteles megjelenítésére is.

A performerek például az elsők között mutatták fel, mint égre emelt mutatóujjat a vihar előtti csendben, azokat a vészt jósló felkiáltójeleket, amelyek a nemzeti kisebbségek, a politikai menekültek, a fajgyűlölet, a migráció, a feminizmus elhatalmasodó problémáinak, a természet vég nélküli kiszípolozásának káros hatásait, várható következményeit jelezték szeizmográfként, s amelyeknek bomlasztó hatását napjainkban érezhetjük csak igazán Magyarországon is.

Ezzel egy időben hívta fel az akcióművészet – ma már látnivaló, hogy nem elég hatékonyan – a fogyasztói társadalmak erőszakos reklámparága és a világ nehézsorsú szegényei, éhezői között kibékíthetetlenül elmélyülő ellentétek tarthatatlanságára a figyelmet, azonnali gyógyírt, humánus megoldást sürgetve.

Ez a művészetekre nem minden időkből jellemző erkölcsi alapállás, morális magatartás, egzisztenciális és szociális gondokra és gondolatokra hangolt művészi szenzibilitás hatja át a '90-es évek emlékezetes performanszait, ellentétben a '60-as, '70-es évek radikális, mindenáron polgárpukkasztó, olykor szélsőséges akcióival. Az ilyen megnyilvánulások a rendszerváltoztatások előtt álló Közép-Kelet-Európában mint a „társadalmi földmozgásokat és eróziókat” jó előre jelző üzenet-csomagok a klasszikus értelemben alig egzisztáló polgárság nélkül nem juthattak el igazán hatékonyan a köztudatba, nem találtak érző és értő figyelemre, Vác városában különösképpen nem.

Alisa rítus tanulmány Csetneki Gábor rendezésében, Deák Varga Rita előadásában, Hétféji Expanszió, Vác, 1989

(3)

Ezt a ma is létező hiátust évek óta tervezett többrészes *experimentális* filmsorozattal kívánjuk pótolni, utókezelni, amennyire lehetséges, ezzel is egyre táguló körökben társadalmisítva *ekszpanziós* művészeti törekvéseinket. Az *E(x)kszpánziók* kor- és szellemtörténeti összefüggéseit mélyrehatóan szeretnénk elemezni a rendelkezésünkre álló videodokumentációk feldolgozásával, valamint a mozgalom meghatározó művészegyéniségeivel, gondolkodóival tervezett mélyinterjúk által, amelyek segítségével a korszakos művek, megnyilvánulások és akciók rekonstruálhatókká, újraértelmezhetőkké válnak.

Kísérleti filmsorozatunk expanzív képi, nyelvi világát kameráinkkal a „valóság élén táncolva”, előreláthatóan a video art, a dokumentum-, a játék-, illetve a művészfilm műfaji határainak átjárhatóságával teremtjük majd meg: Huszárik Zoltán, Bódy Gábor, Hegedűs Ágnes, Waliczky Tamás s nem utolsósorban Nam June Paik és kortársai filmes kísérleteire alapozva. Olyan törekvésekre gondolunk, amelyek valamilyen módon „kikezdi” vagy legalábbis kérdéseessé teszik a hagyományos, a szokványos, történelmileg kialakult látásmódokat, kifejezési formákat, s helyettük valami egészen mást és mélyen ősit, mégis újat teremtenek, összefüggéseiben és minőségében újat: *Ekszpánzió-filmet*. Mindazonáltal arra keresve a választ, hogy bizonyos társadalmi folyamatok és a kortárs művészetek pozitív és negatív kölcsönhatásai, azok rekonstruálható rendszerének belső törvényei, az évről évre választott tematikák hívószavára (> „A Zene”, „A Lakoma”, „A Neoizmus”, „A Remete”, az „Unió >< Híd”, „A Táltos >< Sámán”, „A Vár”, „A Kilátó”, „Szent Ferenc” > „Iszlám” > „Álom” > „Pünkösöd” > „VisszaSejtesít” > „HraBaLiÁnák + ReAnGeliZáció” > „ArcMaszk” > „JeL” > „Idézet + Improvizáció” > „Haiku” > „Élő és halotti maszkok lázadása” > Mikola 66. etc) a találkozókon születő és megvalósuló művek miként befolyásolták, befolyásolhatták-e egyáltalán azt a „kilátástalanság hevében” pulzáló globális és lokális világképet, amely egységesülni képtelen Európánkban jelenleg is itt formálódik és deformálódik körülöttünk.

Mindebből következően az *ekszpanziós* művészeti formák és tartalmak robbanásszerű megjelenésével járó eseményeket naprakészen, kronológiai sorrendben, fotó-dokumentációkkal illusztrálva, tény- és tárgyszerűen szubjektív széljegyzet formájában, forgatókönyvként vázoljuk most fel néhány kulcsfontosságú kiállítás, performansz, színházi előadás, koncert-színház, koncert és akció pontos leírását, látletét adva, olykor dióhéjban lélektani, művészetfilozófiai, hangulati vonatkozásait kiemelve.

AZ EKSZPANZIÓ(K) JELZÉSÉRTÉKŰ TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA

1989. HÉTVÉGI EXPANZIÓ

Bizonyos megfigyelések szerint húszévente reformhullám söpör végig Európán, úgy, mint 1948-ban, 1968-ban és 1988–89-ben. A váci kortárs művészeti fesztivál megálmodói azonban jól érzékelték, hogy a konkrét társadalmi mozgásokat már idejekorán megelőzik a műalkotásokban lappangó, megbúvó előjelek. Ez a felismerés mentette létre az első háromnapos, görög templomos alternatív találkozót, amely a Hétfégi Expanzió elnevezést kapta.

Ezt a hétfégi akciósorozatot és kiállítást akkor mindazoknak ajánlottuk, akik nem hittek az örök érvényű evidenciákban. Ajánlottuk azoknak, akik megunták az ezerszer agyonismételt és konzumtermékké züllesztett formákat. Ajánlottuk azoknak, akik nem szerették a százszor felmelegített, előrerágott és felkérődzött szellemi termékeket. Ajánlottuk azoknak, akik rácsodálkoztak a jelenségekre, és nem ítélték könnyelműen felettük. És végül ajánlottuk azoknak, akik nem öt perc alatt akarták megérteni a modern fizikát, az űrhajózást, az emberi kultúra több ezeréves eredményeit és annak kortárs jelenségeit. Viszont nem ajánlottuk a hajdani és az akkori ferencjósáknak, mert bizony szerintük „minten natyon jó, minten natyon szép, és mintennel meg vatynak eléketve” – azóta is.

1989-ben Magyarországon a performanszművészet harmadik generációja volt a legaktívabb állapotban. Expanziónk a következő nevekkkel és művekkel reprezentálta akkori önmagát: fe. Lugossy – Szirtes: KOHOLT NAPSÜTÉS kiállítás-performance; Lantos Erzsébet >< Tolnai Ottó: „MOST MAJD ÉN SIMOGATLAK TÉGED” performance; Fazekas László: ÉNEKLŐ SZOBOR, Kígyós Sándor-

emlékkoncert; Csetneki Gábor >< Deák Varga Rita: AISA rítustanulmány; Hegyi >< Felkay: Reggeli beszélgetés a 80-as évek művészetéről; BP. SZERVIZ-, MATUSKA SILVER SOUND- és a SZKÁROSI KONNEKTOR Rt.-koncert; Németh Péter Mikola: MYSTERIUM CARNALE (profán mise) a Fiesta Színháza előadásában.

(Bar – Do Shi)

1990. EX-PANZIÓ 2.

A múlt évben papírra vetett prognózis, mint az *00szoevetseeg Proofoeeciiai* – különösképpen Simeoné – beteljesedett, a jelképes Logosz testet öltött. A tavalyi plakát sárgától bemocskolt kékein csúszómászók szimbolizálták mocsár-létünket. Az idei sárga-lilából kevert világító színek amolyan püknösi hajnalhasadást, freedoms falbontogatást, bronzgondolatok – értelmetlen – döntögetését, kaméleonok háromszori színeváltozását és vörösből szőtt püspöklilákat jeleznek. Miként János írja: A Logosz testet öltött. A mai profán inkarnáció egyik első jele a *Váci-Szovjet-Hósi* emlékmű eltávolítása volt, államilag szervezett happening, gyalogáldozat vezérért. S jövőre mi lesz a plakátokon? Sárgával megszentégtelenített fekete sertések és más effajta lények, s közöttük gyöngybetűkkel: JÓNÁS / PERFORMANCE A CETHALBAN > ÉZSAIÁS / HANGVERS A PUSZTÁBAN > SZENT FERENC / BODY ARTOS STIGMATIZÁCIÓJA >> SZENT MIHÁLY / EVENTUÁLIS SZUBSZTANCIA MÉRLEGE-LÉS >> PÉTER APOSTOL / SZITUÁCIÓ GYAKORLATOK KÖZTES TÉRBEN >> MÓZES / MAGNÉZIUM BOKOR MEGKÖZELÍTÉSE, TÉRFELMÉRÉS >> SZT. ISTVÁN PROTOMÁRTÍR /MATERIÁLAKCIÓ KÖVEL / >> NEPOMUKI SZT. JÁNOS / ÖNDESTRUKTÍV VÍZ AKCIÓ / >>

Ez az esztendő a beteljesülés éve, '68 óta nem voltak tapasztalhatók ilyen s ehhez hasonlítható spontán társadalmi happenings. Újabb ikonoklasmus (képrombolás) tanúi lehettünk. A törvényszimbólumok ikonográfiai típusokká silányulnak. Nem maradt más hiteles dolog, mint az *Ige / a Szellem* és a *Corpusz / a Test*, ami ledönthetetlen, beolvaszthatatlan. Rendezvényünk a performance körül forog, de az előadások a címadó ex-panzió értelmében kinyújtják csápjaikat a rokon médiák irányába is. Kultúrköröket szintetizálnak, experimentális jelleget öltenek, szubkulturális jelenségeket szentesítenek, a destrukciót teszik az építés alapkövévé, és a konstrukciót bonyolult dekonstrukcióvá alakítják. Szavakat, gondolatokat és filozófiákat hordozva mint magatartást, amelyek nem szolgálnak mást, mint Európa *nemecseki emberként* felszabadult aktivitását, ahol és amikor szinte már minden a „mindent szabad” jegyében történik. A jelenlévők és fellépők így az évtized utolsó évének legaktívabb performerei, költői, képzőművészei, zenészei, formációi, művészeti társulásai közül kerültek ki, név szerint: FE. LUGOSSY – SZIRTES, KELÉNYI BÉLA, LADIK KATALIN, SZÁNTÓ ÉVA, JUHÁSZ R. JÓZSEF, MÉSZÁROS OTTÓ; FABÓ KINGA – GELTZ PÉTER, HÁY JÁNOS, KRAUSZ TIVADAR, BÍRÓ JÓZSEF, MÉS-ZÁROS ISTVÁN, NÉMETH PÉTER MIKOLA, PETŐCZ ANDRÁS, KOVÁCS ISTVÁN, SZOMBATHY BÁLINT; XERTOX CSOPORT, HEJETTÉS SZOMLYAZÓK, LOIS BALLAST-koncert a váci kompon; DÓRA-VÁRSZGI duó, SZKÁROSI KONNEKTOR RT, CSETNKI GÁBOR – VARGA RITA, OLESCHER TAMÁS: Felvirágzás. Kiállítók: Gaál József, Gerber Pál, Julius Gyula, Szotyori László, Varkoly László, fe. Lugossy – Szirtes, Kelényi Béla és Swierkiewicz Róbert.

(Bar – Do Shi)

1991. EXPANZIÓ III. – „SZABAD TÉMAVÁLASZTÁS”

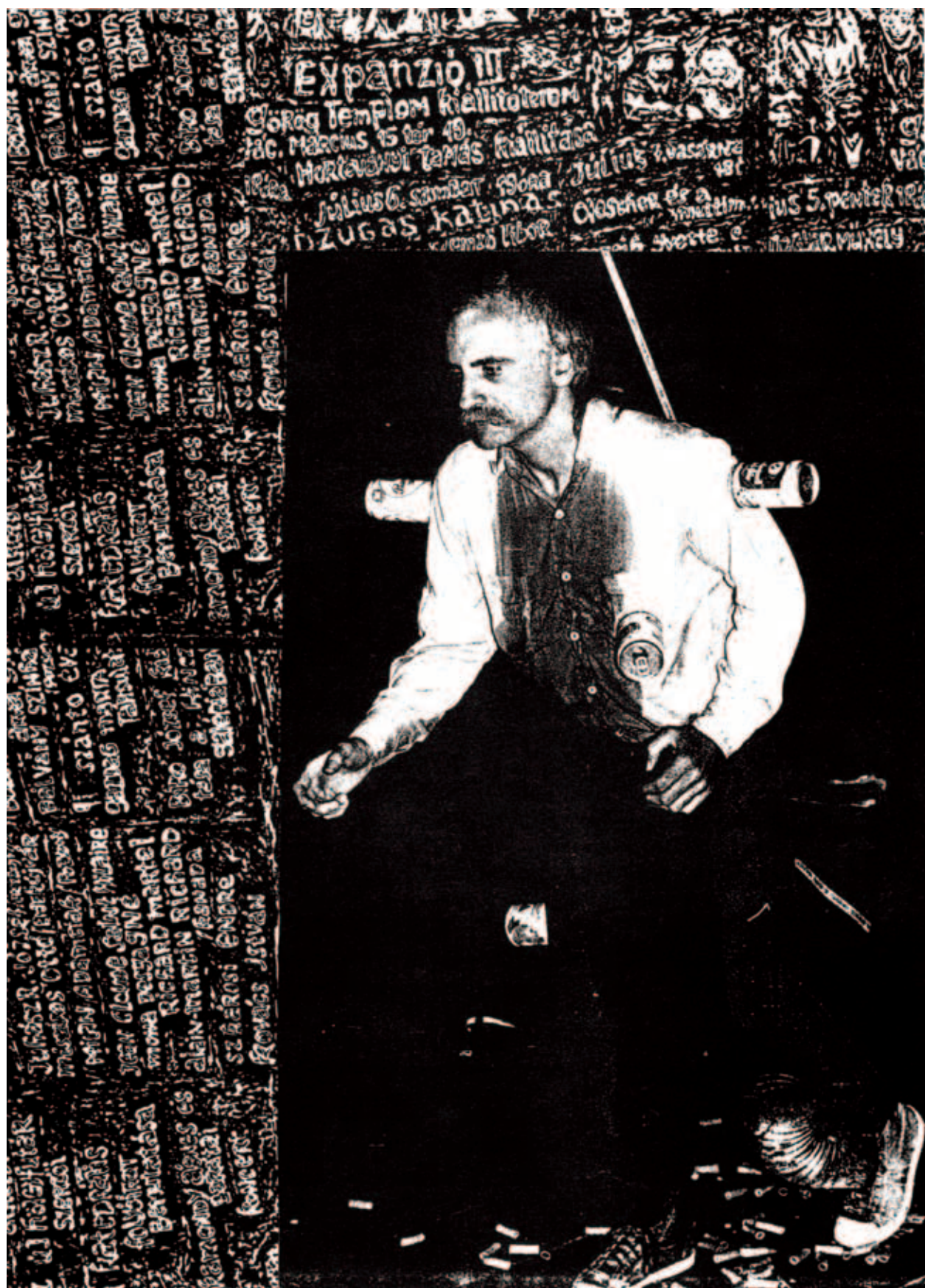
„Mert a szabadság: az emberiség fejlődésének Abszolút Nulla Foka”
(Utassy József)

A szabad választások második éve ez. A magyar államiság újragondolásának, a nemzeti szimbólumok védelmére hozott törvények éve a magyar országgyűlésben. Ebben az esztendőben történik meg, hogy a Szkárosi Endre & Bernát (y) Sándor által szerkesztett Új Hölgyfutár című folyóiratot, időszakosan ugyan, de egy demokratikusnak vélt államban betiltják, hatalmi szóval, a három „T” rossz emlékű időszakát idézve. Az indok: a nemzeti címer meggyalázása. Ezt a történetet dolgozza fel Szkárosi Endre korszakos performanszában az Expanzió harmadik évében.

A LIEU / MANOEUVRING (1991) kanadai akcionisták aktuálisan *HOMMAGE-PERFORMANCE* címmel, a '60-as években a québeci tartományban bebörtönzött francia anyanyelvű honfitársaik

ALAIN-MARTIN RICHARD – JEAN-CLAUDE SAINT-HILAIRE, Inter le lieu, Hommage à Richard Martzel,
Expanzió III. – Szabad témaválasztás, Vác, 1991

Szórólap, *Expanzió III.* – Szabad témaválasztás, Vác, 1991

emlékére mutatták be performansukat, utalva ezzel arra, hogy az igaztalanság a mégoly demokratikusnak vélt társadalmak politikai természetrajzára, megnyilvánulásaira is jellemezőek lehetnek, mint amilyenek az észak-amerikaiak.

(mikwla)

1992. EXPANZIÓ IV. – „SZABAD TÉMAVÁLASZTÁS”

„Nem ismeri véletlenül a francia költő Robert Desnos-t?”
 „Robert Desnos francia költő én vagyok, én vagyok!”

A helyi „hatalmasságok” által megszüntetett KÉK-LŐ, vagyis KÉK-LÓ-FÉNY (feliratáról elrepült egy vessző, névadója, Kettős Tamás ihletére) Kulturális Kávészó fénykorára esik ez a találkozó. A METANOIA CSOPORT, a RENESZÁNSZ SZÖCSKÉK, HORTOVÁNYI KETTŐS TAMÁS és az ÉJSZAKAI BITLISZ, Waszlavik Petőfi Sámán Velorex Gazember koncertjével; ROBERT DESNOS szellemének megidézésével, úgy, hogy a halott költő „valóságosan” is jelen van a fesztiválon KÖVESDI László, a „kínész” alakjában. Ez az év a romániai performereké: Boné Rudolfé, aki *Átkelés* című akciójával, ahogy megérkezett Nagyváradról, a váci vasútállomástól a Görög-templomig szárazon vezetett végig a városban a maga építette kenuján, hogy aztán rituálisan eltemetkezhesse a Görög-templom hajójában; továbbá Amalia & Dan Perjovschicé *Kápolnák*, *Semmi sem véletlen* című akciókkal mutatkoznak be (háromnapos, maratoninak számító rajzkiállítás a közönség bevonásával). Sorin Vreme *Átforogások* című Duna-parti akciója zárja a rendezvényfolyamot. A színházak közül a Dream Team *Daliniáda* című produkciója emlékezetes, amely Balázs Mária dramaturgiai és rendezői munkája Salvador Dalí írott és festett munkái alapján. A szabad témaválasztás asszociatív lehetőségeit a XERTOX Csoport meg nem rendezett kiállítása körvonalazta a Görög-templom kiállítóteremben.

(mycola)

1993. EXPANZIÓ V. – „A ZENE”

„Az ember a születésekor nyugodt, mert ilyen az Égtől kapott természete... s minthogy nem vagyunk képesek visszatérni önmagunkhoz, az Égtől kapott értelem kialszik bennünk” – idézi Szabados György a Li Ki-gyűjtemény feljegyzésének egyik fontos passzusát *A zene kettős természetű fénye (Zene és mentalitástörténet)* című tanulmányában, amit két részben, a Katedrális II. és III. évfolyamainak első számaiban közöltünk 1992–93-ban. Ekkor a határmódosítások, a politikai határok és a műfaji korrekciók idejét éljük Európában. NPM *„Expediá/t/ Európa”* című repetitív költeménye egy poétikai akció válasz/folytatása, vagyis kiigazítása Gerhard Rühm osztrák költő 1972-es államhatárokat rögzítő poémájának, amikor még „Németország határos Németországgal” és a Szovjetunió Magyarországgal, Magyarország Nagy-Jugoszláviával, miközben Magyarország mindenhol határos önmagával etc. Ezúttal a mű újrakomponálásáról van szó, amely a határok módosulásaiban lejátszódó valóságos történelmi mozzanatokra reflektál, miközben a háttérben Arnold Dreyblatt amerikai taxisofoőr elidegenítő gépzeneje dübörög.

Műfaji határokat feltehetően a zene képes legkönnyebben, a lehető legrugalmasabban átlépni, ezért is lett a zenei improvizáció az Expanzió tematikája. Szabados György, a zeneteremtő lélek, Lois Viktor, a mosoly-mosó-művész, Borlai-Dóra-Kopasz-Mezsei laza kvartettje játékaival. Ugyanakkor Szombathy-Matkovic *Az utolsó költő* című akciója, Tsúszó Sándor, a sohasem létező és mégis jelenlévővé vált költő emlékezete, „emlékműve” született meg ezen a fesztiválon.

Triceps Opál Színháza: *Hét könnycsepp*, Borgó György Csaba Túlsó P'ART Csoportja *Amurit Dimitru* című szarkasztikus akciója, Ladik Katalin *Balladája* maradt emlékezetes.

1994. EXPANZIÓ VI. – „SZABAD TÉMAVÁLASZTÁS”

Az Expanzió első öt évében a politika, a szociális érzékenység került előtérbe. A body art mint forma, a rítus mint keret továbbra is megmarad, ugyanakkor a későbbi korszakok jellemzője – a korábbi

művészeti törekvésekkel ellentétben – az lesz, hogy a középpontba nem a hatalommal szembeszögülő művész, a szubjektív én autonóm protestációja áll, hanem sokkal inkább a rituálék keresésében, megteremtésében, metafiziszeiben, újraértelmezésében érdekelt alkotó ember ideái kerülnek előtérbe, válnak fontossá. A választott témák is ezt tükrözik.

Emlékezetes produkciók: OM Duó (Nikolai Ivanov – Elza Artmontceva) A „GERINC” c. performance-kiállítás (Németh Testvérek: Péter Mikola >< Zoltán Pál); POSZTUMUSZ Csoport fellépése, Olescher Tamás: *Óda a fehérhez*, Bohár András kiállítása, TIN-TIN Q, Grencsó Kollektíva (trió), AIOVA KONCERTSZÍNHÁZ (Yu), Marcus Echenberger (Ch), Bp. Service-koncertje, POETICA LICENTIA: Balogh Robert, Barna T. Attila, Fabó Kinga, Ficsku Pál, Háy János, Kukorelly Endre, L. Simon László, Petőcz András, Párniczky Mihály költők felolvasása SZÁRNYAK SZÍNHÁZA: *Kilenc Etűd*, OPÁL SZÍNHÁZ: *Kegyetlenség* című előadása; Lois Viktor TUNDRAVOICE koncert.

1995., EXPANZIÓ VII. – „A ZENE” (2)

A tematika ismét „A zene”, nem véletlenül, mert az alkotó-rendezők Szabados György alapvetését az 1993-ban szerzett zenei fesztiváltapasztalataik alapján elfogadták. „A magyar zenei hagyomány mélyén az a keleti archaikus esztétika él, amelynek megfoghatatlan homálya a legnagyobb erőket a legegyszerűbb módon érvényesíti: a legbonyolultabbat a legkevesebbel, a legrejtélyesebbet a legkézenfekvőbbel, a legvilágosabbat a leghatalmasabbal. De nemcsak ez jellemző rá, nemcsak ez a koncentrikusság, átlényegített és rituális látás. Hanem a személyesség alkotó bennfentessége, ami a teljességgel való direkt és megszakítatlan viszony révén – mint attitűd – azt mintegy »emberfölöttivé« teszi, világát beavatja.” Így, ebben az összefüggésben a merev műfaji határok a zene emocionális, akusztikus eszközeivel vizuális és verbális síkon is oldhatók. Ezért újrendezhetőek és „terápiusan” kezelhetőek is, de csak részben. Hiszen a már korábban megfogalmazott destruktív folyamatok itt még természetesen nem értek véget, az útkeresések a műfajok határain azóta is folytatódnak.

Fellépő útkeresők: AIWA KONCERT SZÍNHÁZ: *Pestis* (Yu); LADIK KATALIN; SZKÁROSI ENDRE; TIN-TIN Q; Balogh Robert, Párniczky Mihály, Barna T. Attila, Jász Attila, Térey János, L. Simon László, BINDER KÁROLY első koncertje; Németh Péter Mikola: *SÖRSZONETT* (Gerhard Rhüm Szonettjének parafrázisa).

1996. EXPANZIÓ VIII. – „A LAKOMA” (Vác, Madách Imre Művelődési Központ)

Platón *A lakoma* című klasszikus, filozofikus művét azért választottuk, mert mind formáját, mind pedig tartalmát tekintve életreszólan aktuális és megvalósítandó kérdéseket vet fel egy, a 20. század szorításában felelősséggel gondolkodó és cselekvő művészember számára is.

A *Lakomához* a MIMK udvarán egy nagy asztalt építettünk, ami színpadként szolgált. A dialógok és monológok a fellépők által szabadon választott szövegrészekkel és szerepkörökben történtek. A „darab” önjáróan, önmagát rendezte meg.

Az A L I R E francia számítógépes irodalmi folyóirat szerkesztői és szerzői voltak jelen ezen a fesztiválon, és a Párizsi Magyar Műhely alapítói: Nagy Pál és Pap Tibor. A találkozó tematikáját is közösen találtuk ki. Olyan teoretikus kérdésekre kerestük a választ, mint: Nem veszélyezteti-e a számítógépes irodalom irodalmunk klasszikus alapjait? Lélektelen irodalom-e a számítógépes irodalom? Stb.

(Bar – Do Shi)

Az *Utolsó reggeli a szabadban* című záró performansz a Fiesta Színháza és a Famyliá Gladiatori társulatának némajátéka a városi ligetben, a váci Hétkápolna óriás platánjai alatt idézte fel és meg Edouard Manet emblematikus művét, a *Reggeli a szabadban*-t, így illeszkedve ellenpontként *A lakoma* beszédes tematikájához.

(my-coola)

NEOISTA jelvény, *Expanzió IX.* – „A neoizmus”, Vác + Pokolsziget, 1997

MIHAI OLOS – NÉMETH PÉTER MIKÓLA, Gottfried Benn: Remete parafrázis, *Expanzió X.* – „A remete”, Márianosztra, Kálmária, 1998

1997. EXPANZIÓ IX. – „A NEOIZMUS”

(Vác–Pokolsziget)

„»Végezz a Neoizmussal, mielőtt az végezne veled!« Monty Cantsin Ámen-nak, a magyarországi katolikus család protestáló, a '70-es években Kanadába emigrált, majd időnként hazalátogató fiának, alias Kántor Istvánnak, a Neoista Mozgalom megálmodójának egyik kulcsmondata ez. Újat, eddig nem létezőt életre hívni a művészetekben az alkotó szempontjából mindig is életveszélyes volt. Az izmusok könyvébe zárni az újat még inkább az. Mégis milyen események éltetik a neoizmust, annak gesztusait, hangvételeit, nyelvezetét, megfogalmazott talányos mondatait? Milyen események állnak egy-egy akció címe mögött? Erre természetesen csak röviden és töredékesen válaszolhatunk, mert Kántor István armadájával, többhetes magyarországi tartózkodásából, a háromnapos váci találkozón mindösszesen 20 órányi előadást tartottak. A legjellegzetesebb neoista megnyilvánulásnak tarthatjuk a közös étkezéseket, a napi pikniket és lakomát, a közös sajtótájékoztatókat: a tévés, a rádiós és az újságnyilatkozatokat, továbbá az utcai agitációt, a tüntetést és ellentüntetést, beleértve az „ellenkoldulást” is mint az élő kommunikáció legtermészetesebb formáját. Az intézményi szférán túl a privát szférát is megmozgató lakás-hálózati-akciókat, performanszokat.”

(A neoizmus jelképe a lángoló talpú vasaló és a drótvázás vállfa volt.)

1998. EXPANZIÓ X. – „A REMETE”

(Vác–Márianosztra–Zebegény)

„a remeték nem érzik a magányt,
ők vannak legkevésbé egyedül,
mert az ő magányuk választott
m a g á n y.”
(mikola)

Az ezredvég „világvége-hangulatában” az egyik elhatalmasodó életérzés a magány. Az ember bárhol, bármikor egyedül maradhat, nemcsak egy lakatlan szigeten, de a közösségekben, a családban, a tömegekben is. A választott magány összefüggésében megemlíthetjük a preraffaellitákat, a nazarénusokat. Utalhatunk az emberi természet és a társadalmak ellenmondásosságára (Rousseau), de magára a mindenkori társadalmakból a természetbe való kivonulásra is, a művészetekben a szecesszióra, annak hazai képviselőire, a gödöllői műhelyre, Schmitt Jenő Henrik filozófiájára etc.

1998-ban „A REMETE” hívószavára megjelenő avantgárd gesztusainkat azóta már megkíséreltük több rendben is újra és ismét életre hívni, mert azok tanulságosak és tanúságosak maradtak. Ami Vác Boldog Remete váci Kossuth téri szobránál történt például, ahogy Jelenits István piarista szerzetes-tanár alázattal és méltósággal visszaadta a szarvassal ölelkező Remete-szobrának ismeretlenek által ellopott pásztorbotját, amit Tamás Pál népi iparművész újrafaragott és bearanyozott. Vagy ahogy Márianosztrán az 1989-ben újra életre hívott pálos rend remetéivel, a fehér barátokkal, Boldog Özséb kései utódaival, köztük P. Borsos József pálos szerzetessel együtt elméltünk, zsolozsmáztunk és énekeltünk a július eleji *Jézus öt szent sebe búcsúban*. A búcsú hagyományos liturgiáját tiszteletben tartva, tartalmilag követve: Nikolaj Ivanov (Br) *remete-énekével*, Gubis Mihály *Mosom lábaimat*, Mer-licht Ferenc *Kiszögelések* című akciójával a Bazilika előtt; Mihai Olos (R) – Németh Péter Mikola: Gottfried Benn-performanszával a kálvárián, Markus Eichenberger (Ch) kálvária-kápolnában rendezett éjszakai klarinétkoncertjével, az Opál Színház Triceps rendezte *Pancsen láma elrablása* című előadásával váltunk a palócföldi búcsúsokkal lelkiekben egylényegűvé. Hiszen ott és akkor mindenki, a hívek és mi magunk is a teljes megbocsátást reméltük bűneinkre, hogy aztán megtisztulva, újra teremtő akaratral, ihletett, vagyis kegyelmi állapotba juthassunk ismét.

Ennek szellemében folytattuk másnap expanzióinkat Zebegényben: a Kós Károly tervezte, a Kőrösfői Kriesch Aladár és tanítványai által kifestett templomban, a szecesszió világában megálmodott freskók hajlékában. A Havas Boldogasszony római katolikus templomban Szabados György

mester ihletett *remete-zongorakoncertjét* magányunk feloldódását remélve hallgattuk. Majd Olescher Tamás Multimédia Színházának néptáncos előadásában merültünk el, Agócs Gergely tárogatókíséretét hallgatva a zebegényi kálvárián. Az éjszakában Zebegénynél, a dömösi sziklák remetebarlangjaihoz zarándokoltunk el. Együtt mászva meg a sziklák ormait a Szárnyak és Fiesta Színháza társulat tagjaival, hogy Bárdosi Józseffel, Csetneki Gáborral, Kemenczky Judittal, Mikó Gézával, Monty Cantsin Amennel, Németh Péter Mikolával és másokkal együtt eszmélődhessünk a mindenkori remeteségről, teliholdnál, a Duna hömpölygő áramát kémelve a zavaros mélyben, hogy aztán meditációba mélyedve előhívassuk legbensőbb hangjainkat, látomásainkat, a föld hívószavára bemutatva pergő sámándobok hangzására „míves fohászainkat”.

1999. EXPANZIÓ XI. – „UNIÓ: A HÍD” – IPUL/IPOLY/IPE'L/EIPEL
(Vác–Szob–Ipolydamásd–Chl'aba/Helemba–Leléd–Nagybörzsöny)

Az Ekspanzió résztvevőivel az indulás után tizenkét évvel kényszerűen ugyan, de kilépünk Vác városának intézményi kereteiből, s a Palócföldön, az Ipoly mentén, a Börzsöny és Cserhát hegység vidékén célpontokat keresve és választva, „nomadizálgatva”: vízen és szárazföldön, hajón és uszályon, buszon és vonaton, valamint gyalogszerrel útnak indultunk. Évről évre újabb helyszíneken jártuk be a vidéket, hogy az utazás, a közös vándorlás, a természet, a táj, a pillanat hatása, a művésztársak vagy épp egy-egy átelmélkedett klasszikus remekmű, szöveg ihletére létrejöhessenek azok az alkotások, amelyek a megélt időnk szellemét jellemzik ma is.

Így született meg az „UNIÓ: a HÍD” tematikája. A Duna–Ipoly zugban, a torkolatnál Kovács István (Kovaax) *Alapkötetétel* című természetelvű performansa tette láthatóvá későbbi művészi szándékainkat.

Szándékaink szerint egészen a Vepor-hegységig, az Ipoly forrásvidékéig kívánunk eljutni jelképesen és valóságosan is, hiszen Utassy József intelme azóta is érvényes: „Nem iszunk csatákra csendülő pohárból, / csak tiszta forrásból, / csak tiszta forrásból.” Ez az idézet visszafelé olvasatában a művészi szándékon túl is jelzi, hogy milyen rendezői elvek alapján jutottunk el Váctól, a Görög-templom kiállítóteréből „kísérleteinkkel” az IPUL /IPOLY/IPEL'/ EIPEL menti nemzetközi kortárs művészeti fesztiválok megszervezéséig. Az Ipoly-mente kultúrkör újra egységesítésének nem titkolt szándékával szeretnénk hozzájárulni az IPOLY EURORÉGIÓ, a magyar–szlovák határon átívelő együttműködés ösztönözéséhez oly módon is, hogy az egykor létező negyvenhét Ipoly-hidat, ahol lehetséges, a határfolyón át, a hidakat land'artok formájában, jelzesszerűen újraépítsük, vagy a világháborúk után még megmaradt, átjárható öt hídon előadásokat, koncerteket, performanszokat rendezzünk. Így történhetett meg, hogy a Duna–Ipoly torkolatban még az első világháború előtt felvontatott Kolowrat nevezetű uszály mintájára – amellyel Trianonban a folyó hajózhatóságát vélték bizonyítani – úszó színpadot építettünk.

A tavaszi árral szemben hajózva az NPM *Expediál(t) Európa* című vers-koncertjével, a Paleo Acid (Gasner János formációja) zenei kíséretével a jelenlévők egyhangúlag kikiáltották az Ipoly-Vízi-Köztársaságot, ami azt jelentette, hogy *Magyarország már rég nem határos Szlovákiával, / Szlovákia már rég nem határos Magyarországgal*, és ha mégis, az csakis a téves történelmi tudat, az ész csele okán lehetséges. S hogy ez mennyire így volt, illetve van ma is, arról már a századforduló előtt egy évvel Csetneki Gábor rendezésében, Deák Varga Rita főszereplésével az Ipolydamásd és Helemba/Chl'aba közötti, az akkor még álló, az ár el nem sodorta katonai hídon a Szárnyak Színháza játékában bemutatott *Tangó* című mozgás- és látványszínházi előadásán történtek informálnak bennünket, azóta is. Mert mi is történt ott és akkor valójában? Az, hogy a határőrök által még erősen őrzött, a szlovák nemzeti szalaggal középen elválasztott hídon másfél óra elteltével, miközben kikökönt velünk az idő, szinte észrevétlenül, a két falu szlovák–magyar közönsége önfeláldozóan együtt táncolt az államhatárt átlépve. Akkor gyors ütemben, ennek hatására naivul, ilyen könnyedén képeltük el Európa egységesülését, a magyar nemzet egyesítését is. De alig egy évvel később nem várt esemény történt, az Ipoly-híd leszakadt, elsodorta a tavaszi ár, mert nem volt, aki az uszadékfákat, a hordalékot kitakarítsa a hídlábak alól. Sajnos a hidat újjáépíteni, mindenféle erőfeszítések, kortárs művészeti akcióink ellenére, azóta sem sikerült.

(mycoola)

2000. EXPANZIÓ XII. – „ABDÉRA: IPUL / IPOLY / IPEL' / EIPEL”
(Vác–Balassagyarmat–Ipolyság/Sahy)

ABDÉRÁBÓL ABDERÁBA

„az emberek elhagyták Istent,
most Isten hagyja el a világot.”
(Babits modern próféciája)

„ez az a föld, amit Isten elhagyott”
(Pilinszky)

„...az Isten meghalt!”
(Nietzsche)

Abdera, a bűnös város, amely idővel kiszorítja magából a szellem embereit, a progresszív lelkeket. Ahogy Balassagyarmat–Abdera egykoron kiszorította magából Komjáthy Jenőt, vétkesnek mondván a költőt vélt és valós bűnei okán. Erről *Búcsú Abderától* című versében így ír:

*Isten veled, te furcsa fészek,
Bolondok s békák városa!
Adieu! Még egyszer visszanézek,
De vissza nem térek soha.
Még egy követ a búcsúzóra,
Ki rátok annyi csúfot szóra,
Még egy követ,
Ti feldühödt pygmaeusok!
E szív szabad, e szív feled...
Abdera, hát Isten veled!*

Valahogy így szorította ki az expanzió megálmodóit Vác városa is. De miért is történhetett meg mindez? Valószínűleg azért, merthogy jó néhányan a város kortárs művészei, „betűs álmodozói”, „dalnokai” „ecsetsanyargatói”, performerei és mindenféle más „frátereik” közül már a múlt század '70-es, '80-as éveiben úgy képzelték, hogy progresszivitásukat az teheti érvényessé, bizonyossá, ha polgárokat pukkasztanak, csak azért, hogy kimozdíthassák mélypontjáról azt a megfeneklett, egypártrendszerben, mindegy-szürke cementporban fuldokló, bebetonozott közéletet, amiben lélegezni, létezni teremtő akarattal már egyre lehetetlenebbnek tűnt. „Csak” épp ezek az avantgárd lelkek egyvalamit hagytak figyelmen kívül, valójában a legfontosabbat, azt, amire az enciklopédikusan gondolkozó irodalmár, nyelvész tanárunk, dr. Rusvay Tibor *A váci polgár (1700–1942)* című helytörténeti esszéjében hívta fel a figyelmet, hogy „a váci polgár-társadalom 1916 után megrendült, Trianon után pedig elveszíti önértékelését”. Ami azt is jelentette, hogy nehéz egzisztenciális helyzetében a váci „polgár” mindenáron csak érvényesülni akart, miközben hosszú távon képtelen volt felismerni üdvözlése tárgyát. Ebben a lelki állapotában nem véletlen hát, hogy a jobbítás szándékával közelítőbben, a progresszív alkotókban is ellenségképet látott. Hogy ez ne így legyen, *Az Úr imája 2000-ben* című vers megidézésével, azóta is így fohászunk:

*Mindennapi boldogulásunk add meg nekünk;
és bocsásd meg a mi **f é l e l m e i n k e t**,
miképpen Mi is megbocsátunk az ellenünk jövőknek,
és ne végy minket a rosszba, kárhozatra,
de őrizd meg a jóra, igazra;
és ne vezess minket a **s e m m i b e**,
de szabadíts át a **m i n d e n s é g b e**!*

*Mert Te vagy az az erős és igazságos jó Isten,
aki most és mindörökké megteheted.*

Ámen.

2001. EXPANZIÓ XIII. – „TÁLTOS-SÁMÁN”

(Budapest–Ipolytarnóc–Kalonda)

FOSSILS – IDŐNTÚLIVÁ NŐTT PILLANATOK ÉNEKE „MADÁRNYELVEN...”

„Torum jisz teli,/Korsz jisz teli – / Ton laven... ”

„Torum kora eljő / Kozmosz kora eljő,

Majd akkor beszélj...”

(Juvan Sesztalov)

„Vagyok trilliomod emberiség-történet

aki akár egy sejtben újra eszmél.”

(Rózsa Endre)

„TORUM” = ISTENSÉG, KOZMOSZ, TERMÉSZET, ÉGBOLT, IDŐJÁRÁS, VILLÁMLÁS: HARMÓNIA.

A Természet és az Ember harmóniája? Létezhet még a harmadik évezred első évében a „Minden Egész”-nek ez az érintetlen, romlatlan, egységes állapota? Létezhet-e akkor, amikor szívbeli, lelki, individuális bajainkkal a száz évnél is hosszabb évszázad véraláfutásos, „történelmietlen” szorításától a génjeinkben; az idegrendszerünkben felhalmozódó idegen anyagok toxikus hatásától bágyadtan, melankolikusan „felfakadtunk”, mint egy gennycsomó, s azóta méregtelenítünk, öntisztulunk a teljes gyógyulás reményében...

Mióta is?! EXPANZIÓNKON épp most 13. éve, a korábbi évek formáját, tematikusságát követve:

– „A zene; A lakoma; A neoizmus; A remete; Az unió; Abdéra ” – az idén a „Táltos – Sámán” témáját választva, nem véletlenül. A hely szelleme, az IPOLYTARNÓCI ŐSVILÁGI PALÓC POMPEJI mínusz 23 millió évnél is idősebb, ma is tetten érhető földtörténeti korok ősmaradványai – „Madárnyelvek” = Cápa fogak, Gyurtyánkő = Kovásodott óriásfenyő, Calamus noszkyi = Pálmafa lenyomata riolit tufában, Homokkő Baba, Őslények megkövesedett lábnyomatai – ihlették ezt a kortárs művészeti tematikát. Továbbá annak feltételezése, hogy a „Táltos- és Sámánhit” gyógyító, lélektisztító hatása a szellem hullámhosszán évmilliókra visszasejtésedve, az ősemlékű tudat mélyrétegeiből, a kortárs művészetek, köztük a performansz, a happening, a body art, a fluxus, az akcionizmus eszközeivel, valóságosan is, megújult lelki erővel még létre menthető.

Feltételezhetően ez azért is van így, mert a performer, aki legyen bár költő, képzőművész, zeneszerző, zenész, színész vagy bármely más kifejezési forma művésze, a Táltos és a Sámán testi-lelki rokona annyiban, hogy ő is a saját lényét, személyiségét, s ha kell, olykor életét, egzisztenciális létét veszélyeztetve önnönmagát is könyörtelenül eszköznek tekinti: a saját testét, valamint közvetlen környezetét használja kifejezési eszközként a műalkotás folyamatában, avagy a „művés fohászbán”, szertartásakor.

Így a sámánizmus metaforikus, metafizikus, misztikus kisugárzásának időn túlivá nőtt távlata s annak lélektani hatása jóval nagyobb, mint azt hétköznapijainkban sejtethetnénk.

*ének mondó – óroj! – leszek híres – óroj!
zeget-zugot – óroj! – végigjárom – óroj!
révülgetek – óroj! – rejtegetek – óroj!...
gazdalelkek – óroj! – tanyájukat – óroj!
egyttl egyig – óroj! – hét tengerig – óroj!
– végigjárom – óroj!*

(Karagasz sámánének)

A Táltos, a Sámán, amikor eredendően a „Hej, regő rejtemét...”, révülékes szertartását végzi, akkor segítő és gazdaszellemeivel jelképes utazást tesz a természetfölötti világban, az „odaátban”, hogy megvívja élethalálharcát, küzdelmét, földi megbízói kívánságát teljesítve: az újszülöttnek életerőt, a betegnek gyógyulást, a vadásznak szerencsét hozva. Képzetünk szerint a performanszművész valamiképp ugyanezt teszi, amikor egy maga választotta mágikus térben és időben önszugesztívó hatására a mindenség, a kozmikus egész részévé válik, „magához tér”: a műteremtésben.

Térj meg magadhoz! Tarts velünk ezen a „lélekutazáson”, járjuk végig ősemlékű időnkben a visszasejtesedés mennyei ígéretével Budapest flaszterenyészetétől az ipolytarnóci ősmaradványokig, és még azon is túl ezt a megismételhetetlenek ígérkező expanziós „zarándok”-utat:

*Ne félj! Nem rólad van szó!
De félj! Mert rólad van szó!
(mykwla)*

2002. EKSZPANZIÓ XIV. – „A VÁR”

(Budapest–Magyarnándor–Terény–Szanda–Szanda vára)

„A VÁRtól a LEKVÁRig” című tematika tizenhárom év után korszakváltást jelentett a Vác városából kilépett és egyre távolodó nemzetközi kortárs művészeti „vállalkozásunk” életében, amit a fesztiválok bensőségebb találkozókká való átszervezésével, valamint az expanzió elnevezésének „ksz”-szel történő írásával, magyarításával jeleztünk határozottan.

Mindezzel együtt, a továbbiakra nézve a kérdés és egyben a feladat is ugyanaz maradt, vagyis: miként vagyunk képesek a merev műfaji határokat megszüntetni, estenként lebegtetni, de sokkal inkább átjárhatóvá tenni? Például az irodalmi, zenei művek és a képzőművészeti alkotások között kiállítás-performanszainkban, koncertszínházi előadásainkban, vers-koncertjeinkben, tájművészeti akcióinkban etc. Továbbá, miként lehet összekapcsolni a hagyományosat, az ősit, a tudatalattit a jelenvalóval, miközben az ember történetének, művelődésének kezdeti alapjai megmérhetetlenek, ahogy Thomas Manntól a múlt században megtanulhattuk: „mélységesen mély a múltnak kútja”. Így a kérdés tehát továbbra is az maradt, hogy a jelen múlásában, most épp a végváraink történetét felidézve, művészetünkkel miként vagyunk képesek összekötni emlékezetünkben aktuálisan a magyar történelem ma is meghatározóan érvényes pontjait, mentsvárait.

(::)

Néhány emlékezetes akciósor a sok közül.

Jelképesen és valóságosan Csorba Simon festő- és „gyalogló művész” akciójával több száz km-en, ezúttal két keréken, biciklivel közlekedve Buda–Vác–Visegrád–Esztergom–Damásd–Salgó–Drégely–Nógrád–Szanda–Buják várait kötötte össze jelképesen és valóságosan is. A várromoknál költői ikonokat helyezett el, ezzel jelezve és erősítve meg „az építkező romok” létjogosultságát. A magyar–szlovák határt többször is átlépte, a határfolyókat, a Dunát és az Ipolyt semmisnek tekintve Visegrádot Ipolydamásddal, Bujákot Kékkő (Modrý Kameň) várával kötötte össze. Zarándoklata során Drégelypalánknál Arany János és Kölcsey, Bujáknál Tinódi Lantos Sebestyén, Kékkő várában Balassi Bálint verseit idézte. Majd Terényben, a bázishelyen, a templom alatti pálosok kútjánál a fehér barátok, a pálos remeték ma is élő mítoszát erősítette meg imádságával.

Szandán a Máriácskát öltöztető Déska Böske asszonyosság mély elköteleződését, vallásosságát, imádságos hagyománytiszteletét ünnepeltük a falubeliekkel. Az eseményeket Csorba Simon egy faxtekercsen folyamatosan, napokon át grafikusán rögzítette, hogy a fővárosból a piros kis vicinálison, az „ekszpanzió expresszen” utazók élménybeszámolójával párhuzamosan mutassa be a terényi bázison, az ARTTÉKA Galériában és az Akolban kiállítva akciója történetét a *Vártól a LekVárig* címmel.

2003. EKSZPANZIÓ XV. – „A KILÁTÓ”
(Budapest–Terény–Sasbérci kilátó–Buják)

„Álljon fel az erkölcs imádandó széki!
Nemzetek, országok, hódoljatok néki!
Uralkodjék köztünk ész, érdem, igazság,
Törvény s egyenlőség, s te áldott szabadság.”
(Batsányi János: *A látó* – részlet)

Az „északi géniuszban” ott folytattuk ekszpanzióinkat, ahol tavaly abbahagytuk, a Palócföldön, a Cserhát hegységben tehát, ezúttal a BUJÁKI SASBÉRCI KILÁTÓTORONYNÁL, „A kilátó” hívógondolatára építettük együttgondolkozásunkat. A tematika „ihletője” a 2001. szeptember 11-én New Yorkban történt világraszóló tragédia volt, amikor a World Trade Center tornyai lángba borultak és ledőltek, maguk alá temetve százakat. Az iszlám terroristák az épületnek kormányoztak két eltérített utasszállító repülőgépet, ezzel tudatos katasztrófát okozva, megsemmisítve a menthetetlenül globalizálódó világ „égre meredő felkiáltójeleit, mutatóujjait”, szimbólumait. Ez eddig csak akciófilmekben történhetett meg így. Úgylehet a virtuális valóság és a valóság egyre inkább összekeveredik az emberi fejekben, és hovatovább a lelkekben is. De mégis miért, és hogyan lehetséges ez?

Ladik Katalin, aki *Balkán expressz* című verse felhasználásával, Triceps rendezésében kollektív műként, a '90-es években a Balkánon történt drámai események hatására, Terényben az OPÁL Színházzal mutatta be vers-koncertjét, arra következtetésre jutott, hogy ez hosszú lelki folyamatok következménye, s előbb vagy utóbb minden emberi gondolat, bármilyen fantasztikusnak, elképesztőnek is tűnhet, mégis meg fog valósulni. Ez történt a Balkán-háborúban is. „Ezért a magam részéről – mondta Ladika – úgy fogom fel ezt »A kilátó« témát, hogy az a bizonyos kettős torony mibennünk létezik. Így befelé, és kifelé is lehet rálátásunk a világra. Én így értelmeztem ezt a találkozót. És ez a gondolat egyik alkalommal konkrétan meg is nyilvánult, amikor a Titanic Elméleti és Filozofikusági Művészetelőreiskola akcionistái: Szathmári Botond és Szécsi András (Kavics) állva, nyakig beleásták magukat a földbe. Befelé is fúrtak tornyot, és kifelé is, a kilátóra. Rálátás valakire, valamire, önmagunkra, vagy épp az idő felfoghatatlanságára. Ugyanakkor a befelé látásra is lehetőséget adott ez az akciósorozat. Ez volt az az alapállás, ami jellemzően megmutatkozott másoknál is a kilátó tematikájában.” A közelmúlt feszült eseményei a világban, így a Balkánon és az Óceánon túl is némiképp érthetőbbé tették verseinket, a performanszainkat. A korszak történései határozták meg műalkotásainkat, verseink jelentését és üzenetét, kelet-közép-európai kilátásainkat. Ez az ekszpanziófolyam egy megállított filmdarabkának tekinthető, ami arról adott hírt aktuálisan, hogy vajon látókként kitekintünk-e még világos elmével ebből a meglehetősen zavaros közép-európai téridőből, vagy épp csak belepillanthatunk egyszer-egyszer mélységeibe ahhoz, hogy magunkra, a világunkra ismerjünk? A kérdés természetesen túllontúl költői.

A fővárosi Valentin Ház egykori lakóinak ARTTÉKA Kiállítása – Kilátásaik

Abnormálisnak, deviánsnak minősített helyzetekben fel- és megmutatni azt, ami normális, a vélt abnormalitás „aranyketrecéből” kitörni a legnehezebb emberi, művészi feladatok egyike. Az Ekszpanzió mégis vállalta és vállalja ma is, hogy az átlagember szemében abnormálisnak tűnő megnyilvánulások, cselekedetek színterévé váljon, olyan megnyilvánulásokéivá, amelyeket ha megteszünk, talán ki is gyógyulunk vélt és valós frusztrációinkból, lelki bajainkból. A normális ember „szent örület” iránti vonzalma a valóság élén találkozik a beteg ember „normális” iránti oldhatatlan vágyával, vonzalmával. A Valentin Ház anonim gondozottjainak jelenléte Csorba Simon festőművész segédletével a „Kilátó” tematikában ezt a korábbi felismerést tette átélhetővé. A résztvevők jóval a találkozó előtti terápiáikon megalkották a terényi Istállógaléria kiállítására szánt, „A kilátó” fogalmára tág asszociációs térben értelmezhető műveiket: színes akvarelleket, fapálcikákból készült, magaslesre emlékeztető közös kilátó-kompozíciójukat. Feladatuk a hely szelleme értelmében, a továbbiakban az volt, hogy egykoron a Sasbérci kilátóhoz közeli Bujákon élő Glatz Oszkár festményeit élőképek formájában felidézzék, köztük a *Rőzseherdők* címűt például, amelyet Köpöczi Rózsa mű-

vészettörténész ismertetése, elemzése alapján több tájkép közül választottak ki a jelenlévők mint embert is ábrázoló kompozíciót. A cselekménysor a „Tavaszi szél vizet áraszt” kezdetű népdal énekével, a Sasbérci kilátó rituális, „lánc-lánc eszterlánc”-szerű körbejárásával kezdődött, s a *Rőzse-hordók* élőképének megvalósításával folytatódott, majd az álló, kimerevített kompozíció „szitázással” történő virtuális rögzítésével fejeződött be. A betegek diagnosztizált kisközösség megnyilvánulása a külső szemlélő számára banálisnak tűnhetett, pedig ez az akció a társadalomban meglévő egészséges összefogási ösztönt példázta.

A Valentin Házból érkezők legnagyobb élménye az volt, ahogy elmondták, hogy az ekspanzióban résztvevők, a performerek és közönségük érezhetően egyenrangúakként fogadták be őket. Ezzel megvalósult Csorba Simon művészi szándéka is, az, hogy betegek minősített emberekben felébrerse természetes vágyaikat arra, hogy vállalják és megmutassák azokat az emberi értékeiket, amelyeket épp a betegségük okán őriznek magukban, a lelkük mélyére zárva. Más emberekben, az ún. egészségesekben pedig felélessze a betegek iránti megértést és türelmességet, a szeretetet. Mert mi is történik itt, a lélek hullámhosszán? Az Ekspanzió résztvevői a kortárs művészetek szintje minden skáláján „kijátsszák” magukból a mindenkiben ott lappangó betegest. A performanszok extrém attitűdjei mindenekelőtt szabadulási vágyakat jeleznek, olykor betegesnek tűnőket, mégis egészséges az a szabadulási ösztön, amiként megjelenítik a betegség elhagyásának módját. Így maradhatnak egészségesek, hiteles akciókban időről időre megszabadulva depresszióiktól, beteges hajlandóságaitól. A beteg ember épp olyan akar lenni, mint ők, az önmagukat tisztának, olykor makulátlannak képzelők, tehát egészséges kíván lenni mindenképp. Az Ekspanzió közegében a hétköznapi beteg emberek megnyilvánulása: játéka, éneke ugyanúgy elfogadható, mint a művészi ambícióval megáldottaké, még ha az „semmitmondónak” tűnik is, mert a cél minden esetben ugyanaz: az emberi értékek önfeledt fel- és megmutatása, saját „őrültségeinktől” való szabadulási kísérleteink következményeként is.

2004. EKSZPANZIÓ XVI. – „SZENT FERENC”

(Budapest–Magyarnándor–Terény–Szanda–Szécsény)

„Szent Ferenctől az új emberig” – Performanszok az Ipoly mentén

Németh Péter Mikola alkotó-rendező 2004-ben „Szent Ferenc hívására” építette fel a találkozó két napját (július 9–10.), amelynek útvonala Budapestről Magyarnándoron, Terényen át Szandára, majd Szécsénybe vezetett. A szervező az egymást érő események közül kiemelte a szandai Máriácska-öltöztetést. Déska Jánosné a helyi „káponkában” az egyházi évekhez kötődve öltözteti át időről időre a kicsiny Mária-szobrot az adott ünnepkörhöz illő ruhába. Ez a gesztus valójában egy ősi eredetű performanszként fogható fel. Szécsényben pedig a déli harang szavával egybecsengve szólaltatták meg Fazekas László közreműködésével Kígyós Sándor egyedi harangszobrait a ferences templom előtt. Különlegesen voltak a választott helyszínek. *Isteni vízzel és tűzzel* címmel például rögtönzött kiállítás volt a terényi Arttéma Akolban és Istállógalériában, a szabadtéri színpadon, a homokbányában pedig zenés szomorójáték várta az érdeklődőket.

Németh Péter Mikola a találkozó elmélkedései kapcsán utalt arra, hogy Szent Ferenc alakja azt a Szent Pál-i értelemben vett új embert testesíti meg, aki rámutat a szegénység értéket megőrző erejére. Az alkotó-rendező elmondta még, hogy hosszú távú terveik között szerepel, hogy európai összefogással kezdeményezik az Ipolyon egykor átívelő hidak újjáépítését. Ez a törekvés szimbolikus jelentéssel is bír a szellemi hidak újjáépítésére vonatkozóan. Az Ekspanzióhoz nemzetközi szinten csatlakozó kortárs művészek ugyanis úgy gondolják, nem elég pusztán beszélni a közös Európáról: ténylegesen fel kell tudni éleszteni a határon túliakkal a korábban meglévő, valóságos és elmélyülő emberi kapcsolatokat.

Pallós Tamás
(Új Ember, 2004. július 25.)

S. FRANCESCO D' ASSISI A MUSZLIMOKNÁL

Kovács István (Kovaax) performansa

Áldjon, Uram, testvérünk, a testi halál,
 Aki elől élő ember el nem futhat.
 Akik halálos bűnben halnak meg, jaj azoknak,
 És boldogok, akik magukat megadták a te szent akaratodnak,
 Második halál nem fog fájni azoknak.
 (Assisi Szent Ferenc: *Naphimnusz* – részlet)

A korabeli krónika szerint Szent Ferenc 1219 táján tizenegy testvérével a Szentföldre hajózik, elszántan arra, hogy a szultán előtt prédikál. Látogatást tesz a muszlimok táborában is, ahol barátságosan fogadják őt. Kevéssel ezután azonban hírt kap arról, hogy két általa kinevezett káplán megváltoztatta a *Regulát*, és kiváltságokat kapott a pápától. S ennek hírére azonnal visszatér Itáliába. Megtudja, hogy egyes minorita testvéreket Franciaországban, Németországban és Magyarországon eretnokséggel vádolnak, emiatt dönt úgy, hogy elfogadja a pápa hivatalos támogatását. Ettől a pillanattól kezdve a szerzetesek szabad közössége szabályos renddé válik, kánonjogi fennhatóság alatt.

1223-ban III. Honoriusz pápa új *Regulát* hagy helyben, Ferenc pedig lemond a rend irányításáról. A következő évben visszavonul Veronába. Remeteségében kapja meg a stigmákat. Nagybetegen, majdnem vakon mégis sikerül megírnia a *Naphimnuszt*, a testvérekhez szóló *Intelmeket* és *Testamentumát*.

Kovács István (Kovaax) Assisi Szent Ferenc a szultánnal és muszlimokkal való találkozása historikus, majd azt követően body artos stigmatizációjának tényét alapul véve mutatta be performanszát Szécsényben, a Ferences templom és rendház alatti csalitosban, madarak társaságában, a tónál.

(...)

2005 EKSZPANZIÓ XVII. – „ISZLÁM”

(Namur [B]–Budapest–Terény–Kékkő Vára/Modrý Kameň [S])

IN ILLO TEMPORE

(A „Teremtő képzelet” tizenkét stációja a „világ kezdetekor”: 2005-ben)

„A föld minden népe között
 láthatatlan egyöntetűség van,
 és ez, az ember minél ősibb időkbe
 ereszkedik vissza, annál nagyobb.”
 (Hamvas Béla)

AZ ALKOTÓ FOLYAMATBAN A KOZMOGÓNIAI CSELEKEDET MEGISMÉTLÉSÉVEL A VILÁGEGYETEM ÚJJÁSZÜLETÉSÉKOR AZ *IDŐ*, AMELYBEN ÉLÜNK, S KÉT LÉLEGZET KÖZÖTT A „*Lenni, vagy nem lenni?!*” ÁLLAPOTÁT „GYAKOROLJUK”, ÉS AMIBEN SÚLYOS MŰVÉSZI JELENLÉTTTEL KÍVÁNUNK JELENVALÓVÁ VÁLNI, SZINTE ÉSZREVÉTTLENÜL KIVETÍTŐDIK A *MÍTIKUS IDŐBE*. MINDEN RITUÁLIS TEREMTŐ AKARATNAK, PERFORMANSNAK, HAPPENINGNEK, AKCIÓNAK *In illo tempore* KELL MEGTÖRTÉNNIE AHHOZ, HOGY HITELES LEGYEN. Vagyis, úgy kell megvalósulnia „mintha” a Mű – a teremtés, az alkotás aktusa a világ kezdete idején történne, illetve úgy történnének meg azok a művészi játékok, cselekedetek, gesztusok, megnyilvánulások, amelyek a „VILÁG TEREMTÉSE SIONTÓL KEZDŐDÖTT” keresztényi és a „KÁBA A VILÁG LEGMAGASABB PONTJA” iszlám hagyományainak gondolkörét együttesen tematizálnák. Így ekszpanziós előadásainkat abból a Hamvas Béla által megfogalmazott, látszólag ellentmondásos filozófiai és teológiai alapvetésből kívánjuk levezetni, miszerint „a kereszténységnek nincs teremtéstanítása, nincsen kozmológiája és antropológiája, pszichológiája és társadalomtana. [...] A kereszténység nem kiépített hagyomány,

KOVÁCS ISTVÁN (KOVAAX), Szent Ferenc stigmatizációja,
Expanzió XVI. – „Szent Ferenc”, Szécsény, 2004

mint az egyiptomi, az orfikus, a hindu vagy a kínai. Semmi egyéb, mint tanítás az alapállásról, [...] és az alapállás helyreállításáról.”

Az iszlám ugyanakkor nemcsak vallás, hanem hangsúlyozottan sajátos életszemlélet, világgyarázat is egyben: „kiépített” hagyomány. „A hagyomány pedig annak tudása, hogy az élet nem önálló és nem egyetlen, és a lét többi körétől nem független állapot. A hagyomány ontologikus, az időnek nem része, így nem is függ attól. A hagyomány tehát a világgal egészként számol, az elemei és szférái egységes rendbe kell, hogy illeszkedjenek.” Ezzel együtt ekszpanzióink szempontjából tudnivaló az is, hogy minden rítusnak isteni mintája, archetípusa van. Úgy kívánatos eljárunk tehát minden korban, így a harmadik évezred első évtizedeiben is, ahogy azt az istenek tették a kezdetek kezdetekor.

A tizenhetedik évébe érkező *Ekszpanziós Nemzetközi Kortárművészeti Társulás* alkotó művészei, költői, akcionistái előadásait, koncertjeiket, performansz-kiállításait ezúttal Mircea Eliade *Az örök visszatérés mítosza*, valamint *Vallási hiedelmek és eszmék története*, továbbá Hamvas Béla *Scientia Sacra / Szent Tudás* című bölcseleti írására, valamint Baudrillard az iszlám, zsidó–keresztény, görög–keresztény kultúrára vonatkozó filozófiai elmékedéseiben kifejtett felismeréseire alapozva kívánják megvalósítani. Többek között arra a művészettörténeti felismerésre építve, hogy az iszlám magáévá teszi és fontosnak tartja mindazt, amit mi, európaiak egyszerűen csak keletinek vélünk. Ugyanakkor érezhetően fennkölt ünnepélyességgel hirdet meg olyan tanokat, amelyeknek a mi klasszikus judeo–keresztény értékrendünk, -ítéletünk nem képes hitelt adni. Ha van valami az iszlámban, amit mi, európaiak ésszerűnek és elfogadhatónak érzékelünk, akkor azt az iszlám minden bizonnyal a görög tudományokból, vélhetően Arisztotelésztől, Platóntól és a még korábbi bölcselektől vette át. Ugyanakkor az is igaz, hogy az iszlám értékeiből az európai Nyugat jószerével alig kamatoztatott valamit civilizációjában. Talán Kelet- és Közép-Európa geográfiai helyzeténél fogva, történetiségében valamivel többet átvett és hasznosított kultúrájában mindabból, amit mi muzulmán értéknek nevezünk.

Ez a távolságtartás azonban nemcsak a klasszikus, de a kortárs művészetekben is megmutatkozik. A kérdés tehát ma is az, hogy van-e emberi igényünk, ihletettségünk, módszerünk arra, mondjuk, az összehasonlító teológia által, hogy a közeledés, a megbékélés szándékával megismerjük egymás, a keresztény és iszlám kultúra lélektani mélységeit. Ezeknek az ezredéves távolságtartásoknak, korlátoknak művészi szándékkal is belátható mértéket és léptéket szabhatunk.

Erről a kísérletről szól valójában az Ekszpanzió XVII. „Iszlám” tematikája az ezredfordulón, aminek forgatókönyvét Erick Brogniet felkérésére a belgiumi Namur Költészetek Háza igazgatója megbízásából kezdtem el megírni. s amit aztán se a Festival International et Marché de la poésie, sem pedig Kékkő / Modry' Kamen' Vármúzeuma nem fogadott be, úgy lehet, hogy a londoni metróbantások okozta félelmek miatt nem. Így Terényben, az ARTTÉKA Istálló Galériában és az Akolban valósítottuk meg az „Iszlám” keresztényi tematikáját.

2006. EKSZPANZIÓ XVIII. – „ÁLOM” (Budapest–Terény–Cserhátszentiván)

A „Tű fokán...”

„Amit e szem ébren lát,
Annak hasson búve rád,
Azt szeresd meg, azt imádd.”
(Shakespeare: *Szentivánéji álom* – részlet)

Az EKSZPANZIÓ évek óta természetes módon tartja össze alkotóit s emeli be akciói körébe a „genius loci” értelmében, térben és időben a befogadó helyek szellemi örökségét, értékeit. Jelen esetben a Palócföldét, Nógrád és Pest megye térségéét, a Cserhát és a Börzsöny vidékéét, a Garam és az Ipoly mente kultúrkörét.

Az Ekszpanzió XVIII. tematikájával az „ÁLOM” hívógondolatára rendezhettem legutóbb Szentivánéjen Terényben és Cserhátszentivánban összművészeti találkozónkat. Ezek a Nógrád megyei, isten háta mögötti kis falvak az „északi géniuszbán”, a Palócföldön ma is kivételes népszokásaikat, hagyományait bűvópatakokként őrző települések. A „Tű fokán” Találkozó elnevezés nagyon is találó, mert a palócföldi útviszonyokat ismerve valóban nehezebb oda eljutni, mint tevének átjutnia a tű fokán. És az ott élő emberekhez lélekből legalább annyira nehéz közelebb kerülni, a kortárs művészetek nyelvén megszólítani őket, mint más nyelveken. De ez ne szegje senkinek se kedvét, mert ugyanakkor léteznek még olyan hagyományok az ott élők emlékezetében, amelyekre az utolsó pillanatban még építeni lehet. Jó tudni ezt! Bakallár József, a falu egykori festőművésze arra hívta fel a figyelmet, hogy a múlt században Szentivánkor még létezett az a szokás Cserhátszentivánban, hogy a tornyáról ismert temető elhagyott sírjait rendbe hozták, virágkoszorúkat fontak rájuk, s az éjszakában gyertyát, mécseseket gyújtva, imádkozva fel- és megidéztek halottaik emlékét, miközben elmesélték életük történetét, főként a fiatalon elhunytakét. Mi akkor erre a hagyományra hagyatkozva építettük fel „Álom” tematikánkat Terényből átplántálva a János-napi tűzgrás hagyományát. Dokumentumfilmek őrzik az akkor történeteket. Egykoron talán érdemes volna visszalátogatnunk nekünk is Cserhátszentivánba, továbblépve Told irányába.

(mikola)

2007. EKSZPANZIÓ XIX. – „PÜNKÖSD”

(Budapest–Aszód–Magyarnándor–Terény–Szanda)

„Szent Ferenc”, „Iszlám”, „Álom” tematikájú Gesamtkunstwerk-„kísérleteink” nyomán Ekszpanzió a „PÜNKÖSD” hívószavára folytatódik az aszódi Petőfi Múzeumban, a boldogító égi lángnak, a szent szellemnek, a lélek ki- és szétáramlásának, a hét szent ajándéknak, a testi-lelki hittitkoknak misztériumát választva tematikául. Hogy miért pont azt? Talán azért, mert erkölcsében olyan mélypontra csak a legvégzetesebb történelmi időkben juthatott a nemzet, az ország, mint ahová sorsa szerint a harmadik évezred küszöbén átbukdácsolva jutott: megosztottságában, szétesettségében pümködsdi királyságoknak adva érvényesülési terepet. Égi antennáinkkal, minden idegszálunkkal várjuk már Pümkösdünk igazi, titokzatos jeleit, lángnyelveit, a közöttünk lakozó, mindannyiunkat *Egylényegűvé egyesítő* Szentlélek eljövételét, azt remélve, hogy az, ami ma történik velünk, az már – Pilinszky szavaival – „a mélypont ünnepélye”, ahonnan már csakis fölfelé szabad és lehet elmozdulni, föl a magasba, szárnysegetten is a feltámadás hitével, az újjászületés reményével:

*Mosd, amit a szenny belep,
Öntözd, ami eleped,
Seb fájását csillapítsd!*

*Ami dermedt, élelgesd,
ami fagyos, melengesd,
ami hibás, igazítsd!*

*Bened minden bizalom,
Osszad, osszad pazaron
Hét szent ajándékokat.*

A felidézett *Pümködsdi himnusz* üzenete minden teremtő lélekre parancsolatként kell hogy hasson: „...ki mindenekezt összetart, annál van a Szó értelme”.

MYSTERIUM CARNALE / TESTTÉ VÁLT HITTITOK (PÜNKÖSD)

Aszód, Petőfi Múzeum kiállítóterme

A kiállítás-performansz az ikaroszi sorsot, a költői szárnyalást követő zuhanást, egy „véletlen bal esetet” megidéző színpadi képpel veszi kezdetét. A háttérben az a torinói leplet sejtető nagyméretű

BAKSAI JÓZSEF, Püskösd,
Expanzió XIX. – „Püskösd”, Aszód, Petőfi Múzeum, 2007

**NÉMETH TESTVÉREK, a Mysterium carnale c. kiállítás performansa,
Expanzió XIX. – „Pünkösöd”, Aszód, Petőfi Múzeum, 2007**

Krisztus-poszter függ – Németh Zoltán Pál műve, aki maga is segítője az akciónak –, amely a test feltámadásának hitét és reménységét szimbolizálja. A segítő aktor (Csorba Simon), mint a baleseti helyszínélők általában, krétával körberajzolja, majd fehér színű festékbe mártott vastag ecsettel körbefesti a földre zuhant költő (Németh Péter Mikola) fehér ornátusban hanyatt fekvő alakját, ezzel körvonalazva, kijelölve a kiindulási alakzatot, illetve képet.

A versmondók (Joan van Rooijen, Németh Zsófia Nóra és a költő) az OM hangjaira, a szív és lélek mély hangrezdüléseivel indítják az előadást, mindenki a saját benső hangján szólal meg (suttog, énekel vagy kiált), majd a *Mysterium carnale* pünkösdi forgatókönyvére alapozva, zsolozsmázva, a benső hangokból kibontakoztatva mondják tovább folyamatosan a szinte ott és akkor születő verset Fazekas László Djembe ütőhangszeres játékának kíséretére. Közben a segítő aktorok a felfestett testlenyomat alakját követve földkorpust építenek a kiállítótérben, majd a szereplőkkel együttesen elindulnak a közönség felé, és kézről kézre, marokról marokra búzaszemeket osztanak. Ezt követően a magot, mint az egykori jó szántóvetők, azzal a krisztusi gondolattal, hogy „Bizony, bizony mondom néktek, ha a búzaszem nem esik a földbe és el nem hal, egyedül marad. De ha elhal, sok termést hoz” (Jn 12,24-25), a földtestbe szórják. Közben a zsolozsmázás tovább folytatódik, majd újabb akció, az illatozó, színes pünkösdi rózsaszirmok szétosztása történik meg a jelenlévők között. A búzaszemekkel bevetett földkorpusra pünkösdi rózsaszirmos hull. A közös akcióban színes virágágyás születik. A zsolozsmázás folytatódik, az aktorok gyertyákat osztanak, erre valaki meggyújt egy gyertyát, s az alfa és ómega szimbólumaként a földkorpust szívébe helyezi. A jelenlévők követik példáját, lángnyelvet vesznek a gyertyáról, s a lélek szétáramlásának jelképeként elhelyezik gyertyáikat a virágágyásban.

Záró aktusként Németh Zoltán Pál a kiállított *Mysterium carnale* című műveit ugyanazzal az ecsettel és fehér festékkel, amellyel a baleseti helyszínélés megtörtént, gesztusszerűen áthúzza, megsemmisíti, előrejelezve azt, hogy a *crux gemmata* organikusán a földkorpuszban születik majd újjá a kiállítás ideje alatt.

(a szerző leírása)

2008. EKSZPANZIÓ XX.

(Kismaros–Verőce–Visegrád–Terény+Budapest Magyar Műhely Galéria)

„VisszaSejtesít...”
 .....
 hogy visszasejtesedjen;
 hogy visszasejtesíthesd,
 mi benned mennyei
 .....”
 (mikola: *Parancsolat*)

„A valódi gondolkodás olyan új realitással ajándékozza meg az embert, ami átélhető és magától értetődő. Talán bizonyíthatatlan: de érintésére létünk egésze megrendül, hívására szívünk és elménk úgy érzi végre, hogy nevén neveztek.”

Így lép be képzetem szerint a *VISSZASEJTÉSÍT* gondolköre, fogalma szinte *Parancsolatként* verseim és az ekspanziók világ-egészébe is. Ami arról beszél, hogy ebben a mindennapi valóságtól elrugaskodott világban, ahol élni kényszerülünk, s ahol szinte mindent, de mindent lerántottunk már a tények szintjére; s ahol nem csupán a fejünk fölött elrepülő szentségtartót, de ahol a „Mind-Egész” diribdarabjait is porrá zúzatta velünk a vérverítékes 20. századunk. Ezért ma, a harmadik évezred narthexében téblábolva a virágvasárnap(ok) kétes ígéréteivel, a feketevasárnap(ok) misztériumával, reményével s a fehérvasárnap(ok) hitével stációról stációra a Passiókat járva, kívánatos lesz sürgetően visszatalálnunk a realitások elíziumi mezején át a mindennapi valóság EGY és oszthatatlan szívébe.

2009. EKSZPANZIÓ XXI. – „Hrabaliánák + Reangelizáció”
(Verőce–Visegrád)

Visszaháramoltatva gondolatainkat egy négy-öt évvel korábbi tematikára, a „Szent. Ferenc”-re és az „Iszlám”.ra, vagyis a judeo–keresztény és az iszlám kultúra érintkezési pontjaira, mert, ami nem volt realizálható az akkori gesztusainkban, megnyilvánulásainkban, a műveinkben, azt most a ReAnGeLiZáCió hívószavára, lépésről lépésre képesek voltunk megvalósítani. Így lett fontos üzenetértéke az Ekszpanzió XXI. szempontjából a „VisszaSejtesíteni mi bennünk mennyei!” verses, teologikus gondolatának. Az isteni, az eredeti részünk „sóvár vággyal” visszakívánkozik az Egybe, az Egészbe, hogy természeténél fogva újra Egész–Ségessé váljon. Ezt a VisszaSejtesedést megcélzó erőfeszítést, áldozatot értelmezhetjük művészetnek.

De miként kapcsolható össze „A SÖR” buborékosan profán tematikája a ViSsZaAnGyALít „püderesen tollpihés” hívószavával? Egy konkrét–költészeti példával megvilágosítva, valószínűsíthetően úgy, ahogy a SÖR SZONETT első versszakának *Első Értelméből* kiolvasható, hogy

*Első strófa, első sör.
Első strófa második sör.
Első strófa harmadik sör.
Első strófa negyedik sör.*

A szonett harmadik versszakából meg a harmadik *Értelem* logikája követhető, az alábbiak szerint:

*Harmadik strófa első sör,
Harmadik strófa második sör,
Harmadik strófa harmadik sör.*

Így a szonett tizennégy sorára, illetve sörére zenei kísérettel elvégezhető body artos akció egy olyan folyamatot tematizál, ami lehetőségeiben, asszociációjában ekszpandeáltan a ReAnGeLiZáCió egészére kiterjeszhető, főként ha behozzuk a három nap kiállítás–performanszai összefüggésébe a HRaBaLiáNáKaT, Bohumil Hrabal „angyali realizmusát”: a SÖRGYÁRI CAPRICCIÓVAL, az ŐFELSÉGE PINCÉRE VOLTAM és más poétikus hangvételű prózai művével egyetemben.

2010–2011. EKSZPANZIÓ XXII–XXIII. – „ArcMaszk”
(Nagymaros–Visegrád+Eger–Budapest)

„ARCMASZK„

A kettősségben–lét szindrómája

„Gipszbe ágyazottan a fej.
Fehér negatívan a lüktetés.”
(n. p. m.)

Ezt a kétsorosot a mottóban, amelynek címe *Postmortem*, Ferenczy Béni Adyról készített halotti maszkja ihlette látomásosan, valahogy úgy, ahogy az idei EKSZPANZIÓNK témaválasztását is egy elhatalmasodó életérzés sugallja, valójában az, amit minden szenzibilis embernek előbb vagy utóbb meg kell éreznie: a harmadik évezred narthexében a „tökéletes személy”, a „tökéletes szabadság” ideája még inkább viszonylagossá vált, és a tökéletességre való törekvés önmagában is egyre elhalványulni látszik, mint korábbi évszázadainkban. Vajon mi lehet ennek a természetellenes, napjainkra mégis „természetesnek” tűnő folyamatnak az oka? Ekszpandeálásaink évekkel korábban meghirdetett *VisszaSejtesít* „logikájában” ezúttal az a kérdés, hogy miért is kellett korábban, s miért kellene továbbra is a „tökéletes individuum” realizálására törekednünk. De mit is értsünk ma tökéletesen, ráadásul a szabadságvágyaink összefüggésében, mit? És egyáltalán, ki lehet ma közülünk

KOVÁCS ISTVÁN (KOVAAX), Önmaszk-levétel performansz,
Expanzió XXIII. – „ArcMaszk”, Budapest, MMG, 2010

DÉNES IMRE, Búza-Maszok performansz,
Expanzió XXIII. – „ArcMaszk”, Budapest, MMG, 2011

„tökéletes személy”, személyiség akkor, amikor az „európai személyesség” már a kezdetek kezdetén tudathasadásos kettősséget teremtett. Hamvas Béla a következőképp vélekedik erről a dualisztikus állapotról Thiel Katalin lényeglátó leírása szerint: „Dupla sorsunk lett, egy macbethi és egy hamleti, illetve egy Don Quijote-i és egy Sancho Panza-i, vagyis egy *hivatalos/nyilvános* és egy *privát* »szélmalom-történet«, ez vált Európában »természetessé«.

A személyesség szétesésével együtt járó lélektani folyamatot, illetve állapotot kívánja megjeleníteni Hamvas nagyregénye hét fejezetében. Ezért is lett az EKSZPANZIÓ XXII. egyik választott alapműve a *Karnevál*. Abban a dualista tudatban, amelyben a regény főhőse, Bormester Mihály (Mike és Michail) kettős története játszódik, az író meglátása szerint abban a helyzetben, ott és akkor „az egész eddigi államvezetés csődöt mondott”.

Így a 19–20. század emberének a külvilággal való egyre kilátástalanabb és zavarodottabb kapcsolatát a művészlélek a Szent és a Bolond „szerepében” hivatott megjeleníteni, csodát várón. A „csoda”, amiről már az ókori római krónikák is hírt adtak, úgy válhat mindennapi valósággá – többek között Hubay Miklós *Római karnevál* című drámáját is ez ihlette –, hogy a karneválok idején a Via del Corsón versenyfutást rendeztek a nyomorékoknak, a féllábúaknak, a bénáknak, a sántáknak, és mert nekik nem volt vesztenivalójuk, ők a mindennapi létükért futottak, időről időre képesek voltak legyőzni épkezléb ellenfeleiket, az olimpikon atlétákat. Az „odaföntiek” álorcát öltve alakoskodnak, tetszetős karneváli álarcokat, csillogó jelmezeket viselnek. Az „ide-lentiek” kellő öniróniával maszkurálnak: kikenik, kifenik magukat, a farsangra halottaikról öltözködnek, ahogy azt idén is tették az ipolydamásdi és helembai farsangolók.

De Arcuk van még, ha mélyen, megviselten ráncoktól barázdált, fáradtan szomorú, melankolikus is az az Arc, ám emberi. Az arcvonásokban, az arcjátékban kifejeződő lelki folyamatokban a *lát-szat* és a *létező* nem állhat szemben egymással, hanem az Arc és Maszk, illetve a Maszk és Arc „ArcMaszk”-ká kell hogy átlényegüljön. S ez a lelki folyamat a célja minden „teremtő indítástól ihletett műnek – a művészetnek”, ahogy erről Kemény Katalin halála előtt nem sokkal, *„Tízezer bőrű lélek”* című interjújában elmélkedett férje, Hamvas Béla *Karneváljáról* mint az életmű legfontosabb darabjáról. A MASZK szakralizál, az ÁLARC profanizál, s a kettő semmiképp sem fölcserélhető, összekeverhető. A MASZK olyan Arc-lenyomat, amely a személy felismerhetőségét az örökkévalóságba emeli. Ilyen Babits, Pilinszky, Szabó Lőrinc, Németh László és Szentkuthy Miklós vagy épp Liszt és Beethoven, Nietzsche és Hegel halotti maszkja. Az ÁLARC ugyanakkor egy olyan, az emberi Arc elé helyezett műtárgy, amely az illető személy alakoskodását, eltakarását, felismerhetetlenségét szolgálja. A kettő ilyen értelemben lényegileg különbözik egymástól, a közgondolkodásban funkciójuk mégis összekeveredik. Vajon miért? Többek között a mostani Ekszpanziókon erre keressük az alkotói választ a kortárs művészetek eszközeivel, abból az alapállásból kiindulva, hogy a klasszikusok teljességigénye és az avantgárd művészetek töredékessége minden eddigi filológiai megállapítás ellenére összeegyeztethető, ahogy az már a magyar avantgárd hajnalán eleve érzékelhetővé vált Kassák Lajos első kötete, az *ÉPOSZ WAGNER MASZKJÁBAN* megjelenésekor. Így kezdődött:

*Ó élet, ki hátamon hordtam a házam
és csúsztam az árkot a gondfa tövén,
most nyisson a bánatok árva gubója
és nyisson utamra a messze világ.
Mert voltam idáig a könnyek igása,
ki szántja szemének a drága körét –
de lettem a dac, ki az égre dörömböl:
megdúlt ige mécsese, tűzteli kín!*

Az eposz, az ősi, a hagyományos „egylényegűvé” válhat a modernnel, a legújabbal, az avantgárral: Kassák verse ebben a formájában a korabeli wagneri zenével, operával.

MAGÁNVALÓ

A Görbülő fény – A 70 éves Bujdosó Alpár köszöntése című, magyar műhelyes születésnap antológia *Egy arc változásai* ciklusában jelent meg 2005-ben *MAGÁNVALÓ (Ding an sich)* című versem, „sámán-

maszkok” (Németh Zoltán Pál fotómontázsai) kíséretében. Ez volt gondolatilag hármasművem első lépése. A második lépésben a hármasművet és a képversemet egymásra montázsoltam, s B. A. aláírásával (2006) hitelesítettem. Harmadik lépésként az EKSZPANZIÓ XXII. „ArcMaszk” tematikájára, *Éposz Kassák Maszkjában* hívógondolatára rendezett, B. A. nagymarosi *ÁLARCOK* és *AGYAG-TÁBLÁK* című kiállításának megnyitóján (2010. július 29.), Feledy Balázs felvezetőjét követően mutattam be a *Jelenségvilággal* feleselve *Magánvaló* című performanszomat. Az akciósor Mezey Péter fuvolaimprovizációjára felolvasott verses köszöntőmmel vette kezdetét, miközben földkorpust formáltam a kiállítótérben. Ezt követően Riace-nak – a kalábriai Jón-tenger mélyéről a múlt században felszínre mentett bronzatlétának – a maszkjára szövegfoszlányokat írtam az elmondottakból: „Nafoltok arcunkon. Erupciók nyomai” – ilyeneket. A feliratozott terrakotta atlétaarcmászt a görög kereszt formátumú földtest felső ágába süllyesztettem. Ezek után mély léleg(k)zetet véve Bujdosó Alpár szemébe néztem, s szemüvege levétele után alufóliával mintát vettem az arcáról. Maszkját Riace arcmászával szemközt, mint tengerszem mélyéről felvillanó tükörképet helyeztem el a görög kereszt alsó ágába. A továbbiakban a fuvola improvizációs játékára a szöveget töredékesen tovább ízelgettem, mondogattam, miközben a jelenlévők között rituálisan maréknyi fűmagot osztottam szét, amit azután gesztusszerűen, ki-ki maga a földkorpuszra szórt. Zárásként a Bujdosó házaspár (Alpár és Zsuzsa) a négy égtáj irányába a jelenlévőkkel együtt (gyerekek és felnőttek) a „világ-világosságaként” a földtest „határait” kijelölve pislákoló gyertyákat, mécseseket helyezett el a korpusz kontúrján. Végkifejletként, a kiállítás ideje alatt a fű kizöldellt, a megismerés előtti világ láthatóvá vált, tér és idő keresztje organikusan formát öltött, felismerhetővé vált.

(mikola)

2011. EKSZPANZIÓ XXIII. – „JEL”

(Visegrád+Budapest, Magyar Írószövetség)

Jel, jelkép, szimbólum... – Ikon, ikonográfia, ikonosztáz ... – Absztrakció, koncepció...

A barlangrajzok ősi jeleitől a népművészeti ábrázolásokon át a konceptuális műig, s még azon is túl szeretnénk realizálni a „Jel” hívószavára a huszonharmadik évébe érkező Ekszpanziónk tematikáját. A „Jelben létezés” avantgárd méltóságával, Kondor Béla-i logikával igyekszünk jelet hagyni a máról a holnapra: versben, prózában, zenében, piktúrában, filmben és színházban, s mindmennyi más kifejezési formában. „Jelet hagyni, hogy voltunk és elbuktunk, de lényünkben és e jelekben a magyarázat.” A továbbélhető tanulság. Tanúság.

2012. EKSZPANZIÓ XXIV. – „IDÉZET+IMPROVIZÁCIÓ”

(Nagymaros+Budapest, Magyar Írószövetség+Vízivárosi Galéria)

„IDÉZET”

„Fogyó életünk növekvő lázában” rossz a közérzetünk, s egyre elbizonytalanítóbb a jövőbe vetett reménységünk is? Boldogulásunkra, egzisztenciánkra összpontosítjuk minden energiánkat, miközben képtelenek vagyunk felismerni üdvözülésünk tárgyát, lényegét? Mit is mond Hamvas Béla kereszt-re tett mutatóujjal: „Minden valódi érték üdvérték, ami pedig nem üdvérték, az az életben is értéktelen, legfeljebb és csupán csak élet.” Élet- és emlékképeink, sorsunk visszafelé olvasata, emlékeink, az „idézeteink”, eposzaink, meséink feldolgozása életünk leglényegibb lélektani folyamatához tartoznak. Arról van itt szó, hogy az örökölték, a megtanultak, az idézettek, a fel- és megidézések hogyan épülnek be emléknymok formájában sejtjeink köztársaságába, személyiségünkbe, alkotásainkba, műveinkbe, verseinkbe etc. egy olyan posztmodern korban, mint épp a miénk.

Ez az aktus a kialakult helyzetben ma már olvashatóvá vált, meglehetősen veszélyes is lehet: mű-anyagot, hulladékot „termel”. A módszer a klasszikus alapok ismerete nélkül „szent-káoszt”, értékvélséget okoz. Ilyenformán napjainkban a vendégszövegek, a „text-reciklázs”, a „tolvajszintézis”, hovatovább a „Lop-Art” reneszánszát éljük. Vajon mire jó ez nekünk „életre tévedt egyszerségünk” valódi értékévé, üdvértékévé válása szempontjából? Jó-e egyáltalán valamire? Ezúttal erre az olykor megválaszolhatatlannak tűnő kérdéskörre keresnek válaszokat az EKSZPANZIÓ XXIV. alkotói, a leg-

utóbbi „VISSZASEJTÉSÍ”; a HrAbALiÁnÁk >< „A SÖR”, a ReAnGeLiZáCió = ViSsZaAnGyALiT; az ArcMaszk, valamint a „JeL” tematikájú összművészeti „kísérleteik” tapasztalatait alapul véve. Most, 2012-ben megkísérlik tovább tágítani a műfajok átjárhatóságának, szintézisének lehetőségeit, a hagyomány és avantgárd összefüggésében az „Idézet” hívó gondolatára folytatva performanszaikat, akcióikat, koncert- és vers-színházait, elmélkedéseiket.

„IDÉZET/EK IDÉZÉS/E”

Mit is mond Hamvas keresztre tett mutatóujjal: „Minden valódi érték üdvérték, ami pedig nem üdvérték, az az életben is értéktelen, legfeljebb és csupán csak élet.” Sorsunk visszafelé olvasata: élet- és emlékképeink, az „idézeteink”, eposzaink, meséink, költeményeink emocionális feldolgozása sorsunk leglényegibb lélektani folyamataihoz tartozik. Arról van itt szó, hogy a genezisben átöröklöttek: a József Attila-i „az őssejtig vagyok minden ősi”; a fel- és megidézettek: „Verset írunk – ők fogják ceruzámat, / s én érzem őket, emlékezem”; a megtanultak: „a világ vagyok, minden, ami volt, van” hogyan épülnek be személyiségünkbe. A klasszikusok művei az *Ótestamentum* és az *Újtestamentum* könyveitől Homérosz *Iliászán* és *Odüsszeiáján*, Joyce *Ulyssésén* és Marcel Proust *Az eltűnt idők nyomán* című művén át Szentkuthy Miklós *Prae* című regényéig; Szophoklész *Oidipuszától* Shakespeare *Lear királyán* át Albert Camus *Sziszüphosz mítoszáig*; Goethe *Faustjától* Madách *Az ember tragédiáján* át Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődés*, illetve *A Karamazov testvérek* című regényéig miként rendezik át emléknymok formájában sejtjeink köztársaságát egy olyan modernnek és posztmodernnek vélt korban, mint amilyenek épp a 20. század második fele képzelte magát. Akkor miként, amikor divatossá lett mások gondolatainak, kikristályosított mondatainak időnkénti pontatlan, összefüggések nélküli átvétele, kisajátítása, mások szövegeinek újrashasznosítása. Jövőnkre nézve ez az alkotói módszer mára már virulensé vált, ugyanakkor érzékelhető az is, hogy hosszabb távon a módszer veszélyes lehet, mert az a természetes lélektani folyamatokban feldolgozhatatlan, megemészthetetlen, lebonthatatlan „műveket”: mű-anyagot, konzervet, hulladékot „termel” és mérgeket generál. Így ez az alkotói gyakorlat a klasszikus alapok ismerete nélkül érték-válsághoz vezetett, vezet. Ilyenformán napjainkra a vendégszövegek, a „text-reciklázs”, a „tolvaj-szintézis”, a „Lop-Art” reneszánszát éljük. Vajon mire jó ez nekünk „életre tévedt egyszerűségünk” valódi érték, üdvértékké válása szempontjából?

Ezúttal erre az olykor megválaszolhatatlannak tűnő kérdéskörre keresnek válaszokat az EKSZPANZIÓ XXIV. alkotói, a legutóbbi: „VISSZASEJTÉSÍ”; a HrAbALiÁnÁk >< „A SÖR”, a ReAnGeLiZáCió = ViSsZaAnGyALiT; az ArcMaszk, valamint a „JeL” tematikájú összművészeti „kísérleteik” tapasztalatait alapul véve. Most, 2012-ben megkísérlik tovább tágítani a műfajok átjárhatóságának, szintézisének lehetőségeit, a *hagyomány és avantgárd összefüggésében* az „Idézet és Improvizáció” hívó gondolatára folytatva happeningjeiket, performanszaikat, gesztus értékű akcióikat, koncert- és vers-színházait etc. – elmélkedéseiket.

Vác, 2012. április 15.

(mikola)

IMPROVIZÁCIÓ

„Kutyafül csattogású éjjeleken,
átkelek a papucs-tengereken:
– Istenem, hogy megérkezzek hozzád”.
(n. p. m.: *Mikolai transzcendens a szépség labirintusában*)

Szabados Györggyel, a zeneteremtő lélekkel több alkalommal is közös vers-koncertjeinkre készülve Nagymaroson, a Nap utca 6-ban, szemközt a visegrádi fellegráddal, az előttünk tornyosuló fellegek láttán az improvizációról elméltünk. Tudtuk, volt némi képzetünk arról, egy-egy EKSZPANZIÓS IMPROMTU – a Szent-Györgyi Albert (2002), Szent Ferenc (2004), Pilinszky János (2007) emlékére tervezettek – kereteinek, támpontjainak megbeszélésekor, egymás művei olvasatában, ismeretében, hogy ki mire alapozhatja, építheti majd rögtönzéseit, *in illo tempore*. Megismételhetetlen művet

teremteni életre tévedt egyszerűségünk bizonyosságaként, legyen az irodalmi, zenei vagy más művészeti alkotás együttese, csakis úgy lehetséges, ha nincsen hazugság egyetlen betűben, egyetlen hangban, egyetlen gesztus értékű emberi mozdulatban sem, így hangzott Szabados mester alapálása. Szent meggyőződéssel vallotta, hogy az improvizációs hajlama tartotta s tartja életben az emberiséget ma is, hiszen minden pillanatban rögtönözniünk kell, fajsúlyosan jelenvalóvá lenni, itt a földi létben, a színpadon. Erre mindenkor felkészülteknek, ébereknek kell lennünk. Nemcsak a ránk leselkedő életveszély miatt, nemcsak önvédelmi okokból, de döntéseink összefüggéseiben, az életben maradásunkért is. A folyamatos rögtönzés modern korunk éltető eleme, újra felfedezése. Kaszák Lajos írja a múlt század elején: „építsetek, hogy rombolhassatok, és romboljatok, hogy építhetsetek!” Az életnek ez a nehezen értelmezhető biblikus paradoxona már eleve rögtönzésre készítet.

Szabados György az Ekszpanzióval való kapcsolatának legfontosabb elemét az improvizációban határozta meg. A 20. évfordulónkon, a Magyar Műhely Galéria jubileumi kállítás-performanszán így nyilatkozott: „...az Ekszpanzióban való jelenlétem, részvételem és egy csomó minden átélése, amit együtt csináltunk Mikoláékkal, még akkor is, ha kicsit gyermekcipőben jár ez a gyakorlat, hihetetlenül fontos, mert az EMBER A LEGJOBB ÉNJÉNEK SZABADSÁGÁT ÉLI MEG AZ EKSZPANZIÓKBAN AZ IMPROVIZÁCIÓK ÁLTAL.”

Kelt: Vámosmikolában, július 18-án

(mikola)

2013. EKSZPANZIÓ XXV. – „HAIKU”

(Verőce, Forrás Könyvesház és Kávézó)

„VIGILIÁNS” – HAJNALI SZENTIVÁNÉJI HAIKUK PALACKPOSTÁBAN AZ ÁRAPÁLYOS DUNÁN

„Elíziumi
mezők! Miért vágyódik
oda a lélek?”
(mykola: *transzcendens*)

A huszonötödik évébe érkező Ekszpanzióinkban, élő avantgárd kísérleteinkkel, összművészeti törekvéseinkkel a „HAIKU” hívógondolatára Allen Ginsberg 20. századi ambivalens világunkat kritikusan jellemző megállapítása jut az eszünkbe: „Csak az absztrakt Haiku képes megteremteni a misztériumot, miközben vaskemény költészetet kalapál vissza a sorokban.” Miről is beszélt itt Ginsberg? Feltehetően a szabad verselés összefüggésében arról a kétirányú mozgásról a lírai kifejezésben, amit az impresszió és a szecesszió testesít meg a mai európai Haikuban: a descartes-i rációval, a tudományossággal felelve, ugyanakkor az arisztotelészi metafizikára: a „mi van a természet mögött” kérdésre alapozva, az impresszionizmus természetelvű logikájára építve. A plein-air, a valóság közvetlen leképezésének vágya munkál ugyanis minden Haikuban, egészen az absztrakcióig. Másrészt a szecesszió: a valóságtól való elvonatkoztatás, a társadalomból való kivonulás, a stilizálás, a japán haikura való irodalmi utalás, erős ornamentika élteti korunk háromsorosait. Ebben a kétirányú asszociációs térben léle(k)gzik, a harmadik évezredbe lépve tovább lüktet ihletetten a magyar Haiku, a japán Macuó Basó (1644–1694), Buszon (1715–1783), Issza (1763–1827), Siki (1867–1902) és mások költészete nyomán, feltehetően szabadon. Válasz ez az epigramma költészetünkkel rokon, moraszámláló, 5-7-5 szótagszámú verselési forma arra az életérzésre, amit a tények szintjén is a teljesség, a szépség, a harmónia keresése motivál. Menekülés ez az európai létromlásból a távoli és titokzatos keleti filozófiák, a Zen-buddhizmus irányába: halandóságunkban az örökkévalóságot keresve:

*Buddha nevében
tengerre száll a lélek
megfeszül a test.
(mykola: hit)*

2013. EKSZPANZIÓ XXV. – „TÉNY(EK)+REÁLIÁK+VALÓSÁG(OK)”

VALÓSZÍNŰ VILÁG(OK) című SZIMPÓZIUM

A Petőfi Irodalmi Múzeumban

Megnyitotta: Papp Tibor költő, a párizsi Magyar Műhely egyik alapítója

A 20. században szinte már mindent lerántottunk a tények szintjére, ahol nemcsak az adys „Minden Egész” törött el, hullott darabjaira, de még azokat a diribdarabkákat is porrá zúzatta velünk a történelem. És mi történik most? Miként vagyunk képesek az Egy és oszthatatlan Egész-séget, egységet újra megteremteni? Egyáltalán alkalmasak vagyunk-e még rá? Nem tudni! Ma „csak” azt érzékelni, hogy eljutottunk arra a szintre, hogy nem lehet nem elfogadni Rainer Maria Rilke felismerését, ami szerint „rettenetes, hogy a tényektől sose tudhatjuk meg a valóságot”. De mi a valóság? Annyit megtanulhatunk az iskolában, hogy a valóság túl van a tényeken, a tények meg innen vannak a valóságon. Mert „a tény a valóságnak küszöbe, megmerevült fölszíne csupán, de semmiképp sem a tények összessége – olvashatjuk Pilinszky-nél –, s ami felé mi vágyakozunk, épp a fölszín mögé van befalazva”. Mégis mi a valóság? „A valóság olykor közelebb áll a semmihez, mint a van-hoz.” Na, jó! De mégis mi az, hogy valóság? Erre a kérdésre, mióta a valóság és a virtuális valóság alapjaiban összerosódik, összekeveredik – Mióta is? Nem tudni mióta! –, azóta a válasz, tanulmányokkal, művekkel talán körülírható, megadható. Pilinszky János szerint: az „egész kultúránk legmélyebb erőfeszítése éppen abban áll, hogy a pusztá tényeket kívánja elvezérelni a realitás elíziumi mezőire”. Ebben a konstellációban kívánatos megvizsgálnunk a „Tény(ek)+Reáliák+Valóság(ok)+Valószínű Világ(ok)” összefüggésben az összművészetek tényekkel folytatott küzdelmét a mindennapi valóságért.

(mikola)

2014 E(x)KSZPANZIÓ XXVI. – „RENESZÁNSZ”

KIÁLLÍTÁS ÉS NEMZETKÖZI KORTÁRS MŰVÉSZETI TALÁLKOZÓ(K) SZENTENDRÉN A MŰVÉSZETMALOMBAN,

Június 7. és augusztus 10. között

„Magyar vadak a vetésben” – 2014-ben címmel Czöbel Béla *Egy francia magyar* életmű-kiállítására az E(x)KSZPANZIÓ XXV+1 a „RENESZÁNSZ” tematikájával: kiállítás-performanszokkal és a hozzá kapcsolódó expanzív rendezvényfolyammal reflektált.

Nyolcvanhárom ekszpanzista kortárs művész állította ki százhusz munkáját: festményeit, vizuális költeményeit, grafikáit, akvarelljeit, elektrográfiáit, szobrait, kerámiáit, különféle térplasztikáit és videoinstallációit a czöbéli életmű ölelésében. A kiállítást a MűvészetMalom „poklának + purgatóriumának + mennyének” hármas szintjén Szörényi László, Wehner Tibor és Miklóssy Endre nyitották meg. A kiállítás kurátorai Köpöczi Rózsa és Szombathy Bálint voltak.

Az Ekszpanzió mindent átlényegítő filozófiai és teológiai horizontja a „Memoria Passionis”-ban, Dresch Mihály altfurulya-improvizációjára vált érzékelhetővé a kiállított művek, az alkotók és közönségük között. A történelemben elveszejtett emberi ártatlanságunk visszaszerzésének biblikus óhaja Ladik Katalin, Németh Péter Mikola, Láng Eszter, Csorba Simon László, Németh Zoltán Pál közös kiállításában elvégzett performansz által született újjá, lett jelenvalóvá. Azzá a kiállítás-performanszá a kiállítás egészében, amelynek a harmadik évezredre szóló távlatos üzenete egyértelműen a *Compassio* gondolata lett. Ez a 20. század óta hön áhított sóvár vágy nem más, mint „rendezni végre közös dolgainkat”, kellő empátiával és szümpátiával. Megértést tanúsítva egymás sorsa, művészete, nemzeti hovatartozása, hitbéli, vallási meggyőződése, szenvedéstörténete iránt minden időkbén, abban a „menthetetlenül” globalizálódó világban is, amiben élni kényszerülünk.

A szentendrei XXVI. Ekszpanzió a mozgalom történetében a legnagyobb szabású volt, a részt vevő művészek műveinek és előadásainak felsorolása a teljesség igénye nélkül magáért beszél: (Kovaax) Kovács István, (BMZ) Baji Miklós Zoltán, Dénes Imre, Weixelbaum Laura Hildebrandt performanszai; a TITANIC Filozófussági Művészetelőre Iskola kiállítás-performanszai és közös installációk építése: *Jeltelenné vált jelek* címmel, a Gubis Mihály emlék-szék felállítása, Triceps – az Éhező művész ketrecének rekonstruálása stb.

A Grensó Kollektíva, Németh Péter Mikola és Németh Zsófia Nóra vers-koncertje Szabados György verseire *Impromptu* címmel. Majd Mikwla haikui Klenyán Csaba klarinétimprovizációjára;

a Fekete Ökör Baráti Kör *Hrabal Galaxis* című kiállítása és Bady artos *Sőr-szonettje*; Nikolaj Ivanov, Bálványos Judit, Frideczky Katalin, Keuler Jenő, a Sic Picnic, a NeVeTeK, Kettős Tamás és a Vadszamarak, a Ricsárdgír és más zenekarok koncertjei; a Pepita Playback Társulat képzőművészeti játéka. *Mit adott a magyar reneszánsz Európának?* című szimpóziumok: Prof. Prokopp Mária, Erdélyi György, Suhai Pál, Szentmártoni Szabó Géza, Szathmári Botond, Kobzos Kiss Tamás, B. Tóth Klára, Dr. Boga Bálint előadásával; az Avantgárd és Hagyomány szimpóziumai: G. Komoróczy Emőke, Kecskés Péter, Golovics Lajos, Bokor Levente, Petőcz András elmélkedésével; Hamvas Béla emléknapja Miklóssy Endre és Thiel Katalin előadásával; Dr. Chikán Bálint és Dr. Hann Ferenc a MűvészetMalom megálmódóiról, szellemi mentorairól való megemlékezés; Halmy György, Hídvégi Aszter, Kolostori Gábor, Mohi Sándor, Németh Balázs Kristóf és Podányi Dániel ekszpanziós filmjeinek, Szabó András *BábelVilág* című diaporámainak vetítése. Slam poetry(k) és szabad felolvasás(ok): Baka Györgyi, Csáji László Koppány, Dobos Tas László, Handó Péter, Gosztola Gábor, Marczinka Csaba, Nyírfalvi Károly, Striker Sándor, Wehner Tibor és mások közreműködésével, valamint jam session(ök) az éjszakákban.

2015. EKSZPANZIÓ XXVIII. – „MAGYAR SKÍZ”

(Budapest, Magyar Műhely Galéria)

Válogatás NPM *VisszaSejtesít* című kötete lapjainak vizuális költeményeiből, képverseiből, irodalmi, képző- és fotóművészeti performanszainak dokumentumaiból, költészeti montázsából.

„Azt mondják néhányan, és most itt is azt hallottam, miközben a »Magyar Skíz« című, egy verseskönyv lapjainak kiállítását megnéztem, hogy a jövő a szakrális irodalomé, pontosabban a szakrális művészeteké lesz, vagy már az is. De úgy is lehet, hogy több fajta művészet lesz, és akkor benne lesz a szakralitás is. Az új korszak a szakralitás művészete lehet. Vagy az is lesz. Vagy lehet, hogy több fajta művészet lesz. Olyan, amelyben benne van szakralitás is. Azt gondolom, ha ez így lesz, akkor Németh Péter Mikola sokirányú művészeti tevékenysége, szervezőképessége, munkássága: a versei, képversei, vizuális költészete, performanszai, videói stb., ilyen módon a művei a szakralitás elve értelmében jelen lesznek.”

(Petőcz András)

2016. EKSZPANZIÓ XXVIII. az UBIKEKLEKTIKIBEN

(Zebegény, Szőnyi Tábor)

Az UbikEklektiknek semmi, de semmi köze az Uborkához, vagy ha mégis, akkor annyiban igen, hogy van, aki nagyon, de nagyon szereti, egyenesen imádja olykor a franciakrémest is uborkával fogyasztani. Ám vannak, akik nagyon, de nagyon nem kedvelik, egyenesen utálják az édeset, az uborka savanyú, avagy keserű ízét, és képtelenek elfogadni az eklektikát, gyűlölik a hangerőt, a művészetekben a sokféleség egységét. De komolyabbra fordítva a szót, kedves alkotótársaim! Nos tehát: a UbikEklektik eszmei szerzője Bohemian Betyars Kakasa, frontembere, miközben Európa szemétdombján kapirgál és kukorékol, a következőket írja ismertetőjében: „Az UbikEklektik egy párhuzamos jelenben játszódó összművészeti fesztivál, ún. csavargató sci-fi vizuállal, akusztikus balkán-gypsy beatekkel, Ambient, Chill és Goa életérzéssel, live techno szétmenéssel, valamint bázissörrel. És minden égi és földi jóval – no meg egy jó kiadós filmforgatással” egybekötött találkozó a mai huszoneveseknek, a Dunakanyarban. Egyébként meg az UbikEklektik egy sci-fi regénynek a címe. Nézz utána, ha többet kívánsz megtudni róla. Jó éjt kíván: mikwla

2017. EKSZPANZIÓ XXIX. – KASSÁK-ÉV A DUNAKANYARBAN

(Nagymaros)

„Ha meghalok, vessetek a tűzbe s hamvaim engedjétek el a széllel Kelet erdői felé.

Költő vagyok. Óh, irgalmas ég, gyarló szívem
 legalább pihenni szeretne illő helyen
 ahol virágok nyílnak és madarak énekelnek.”
 (Kassák Lajos)

„Neki levegő a kése,
 kabátja vérzik a szélfúvásban,
 fátyolarcú bútorok lebegnek
 a megperzselt égbolt alján:
 csillaggá izzik érte a csönd.”
 (Ladik Katalin: *Tűzmadár*)

A kassáki összművészeti törekvések újjászületése a magyar avantgárd „frontjain” az E(x)kspanzió mozgalomban 1989–2017 között címmel rendeztünk szimpóziumot legutóbb a Magyar Írószövetség Avantgárd Szakosztályában és Bohár András Körében: G. Komoróczy Emőke *Avantgárd kontinuitás a 20. században* című tanulmánykötetére, illetve a könyv *Az E/x//kspanzió negyedszázados útja* című fejezetére építve. Ott és akkor született meg az elhatározás, hogy az idei Kassák-év alkalmával a költő, képzőművész és konstruktőr szellemében nyáron is folytatjuk avantgárd kísérleteinket a Dunakanyarban, az általa kiválasztott és jelenlétével is megszentelt helyen, az „északi géniuszbán”, a Visegrádi Fellegvárral szemközti Duna-parti térben, Nagymaroson, hogy halála 50. évfordulóján megszentelődjön az Idő is.

Az *E(x)kspanzió* (kiáramlás, hódítás, kiterjedés) fogalmi rendszere, tartami lényege önmagában is arra utal, hogy a XXIX. évükbe érkező intenzív találkozóinknak eredendően *közösségi* küldetésük van. Ezért fontos, hogy időközönként, évente többször is megerősítsük, megújítsuk együttgondolkodásunkat. Úgy képzeljük tehát, hisszük is talán, hogy a nemzetközi kortárs művészetek hullámhosszán feladatunk, dolgunk van, lokálisan is. Célunk koncentráltan annak az elköteleződésünknek realizálása, ami a *Szépség labirintusában* bolyongva, a megtisztító lelki, erkölcsi, művészi és bölcséleti értékeink felfrissítésére, létre mentésére irányul.

A klasszikus értelemben vett alapoknak avantgárd módszerekkel történő „VisszaSejtesítése”, az egyéni és közösségi lét különböző színtereire való „VisszaHáramoltatása” volt és maradt a legfontosabb feladatunk. Ahogy már a múlt század utolsó évtizedében tettük – megkíséreltük most is időről időre feloldani a különféle műfajok, de legfőképp a Művészet/Élet közötti távolságokat, rianásokat, demarkációs és határvonalakat jelképesen és valóságosan is átjárhatóvá tenni, szükség esetén lebegtetni. Ám szemünk előtt ideaként mára már nem a korai Kassák aktivista lendülete – „építsetek, hogy rombolhassatok, és romboljatok, hogy építhessetek!” – lázadó gesztusa lebeg, hanem sokkal inkább az „építkező romok között” a konstruktivista, a természeti erőforrásokból meríteni képes s magát fel- és megújító, az absztrakt szellemi Rendbe fogódzó Mester morális újjászületést szorgalmazó, „élet- és léleképítő” programja határozza meg cselekedeteinket.

Kassák összművészetének eszköztára mint élő hagyomány mára már a rendelkezésünkre áll. Sőt, a közvetlenül előttünk járó nemzedékek, közülük is a párizsi Magyar Műhely, a vajdasági Új Symposion, utódja, a veszprémi Ex Symposion, valamint a váci Katedrális irodalmi, művészeti és bölcséleti folyóiratainak szellemi holdudvarában alkotók által a két világháború között felfüggesztett, majd a 20. század második felében újraélesztett avantgárd tradíciókat további technika diktálta eszközökkel, életképes műfajokkal és kifejezési formákkal voltunk képesek gazdagítani. Ezt ma már elfogulatlanul állíthatjuk, ha például a számítógépes irodalomra, az elektrográfia műfajára vagy épp a vers-koncertjeinkre, a koncert-színházi előadásinkra gondolunk. Így az *Ekszpánzió* mai alkotói viszonylag gazdag örökségből meríthetnek, válogathatnak. Ennek köszönhetően az utóbbi években érzékelhetően és láthatóan feléledt a műfajokat teremtő, kísérletező kedvünk. S így újabbnál újabb irodalmi, zenei és képzőművészeti, színházi megoldásokkal gyarapíthattuk a rendelkezésünkre álló avantgárd alapokat: mű-formákat, mű-nemeket.

Kassák Lajos születése 130., halála 50. évében is ezt folytattuk.

SZAKOLCZAY LAJOS megnyitó beszéde: „*Hamlet a TÚL 'p ART-ról Kalapban*” (Nagymaros, Sigil Galéria)

„Szent örültek mindig vannak – az évtizedekkel ezelőtt az Ekszpanziót elindító Németh Péter Mikola költő, performer, rendező közékük tartozik –, nekik köszönhető, hogy a Föld tovább forog, nem fagynak be a tengerek, és a művészet s kultúra tavai oly kihívóan csábítanak az érték-vadászatra, hogy ember legyen a talpán, akit nem ragad magával ez a kincsmető, újabb kincs alkotására-fölfedezésére biztató buzgóság.

Avantgárd hevület? A korábról, főképp Kassák Lajos munkássága nyomán ismert – mindent megújító – élcsapat újraálmódása? Csatlakozás egy ma már kevésbé ismert és sajnos sokszor lenézett vonulathoz, amely – noha sokan elkönyvelték volna halálát – nem múlt ki, sőt (lásd az Ekszpanzió hosszú útját) újra és újra hallatja a hangját?

Ez is, az is. De még inkább a 20. század rabigájából kitört és a 21. század zűrzavarában a talpán még nem biztosan álló ember újbóli rácsodálkozása önmagára s a körülötte lévő világra. Hogy meghatározhassa helyét, cselekvésének irányát s mozgatórúgóját. Hogy ráébredhessen a kozmoszsal szembeni törekénységére, ugyanakkor jelezze: az ő szikla-voltja nélkül nem világ a világ, hamisan pislognak a csillagok.

Ennek a kitörésnek, hiába az avantgárd háttér, óhatatlanul megvan a romantikája. Az „álmodj nagyot!” rizikója. Kassák Lajosnál is megvolt, szentséges hevülettel, ez az újíto szándék. Mert szembenemenni irányzatokkal, csoportokkal, szinte az egész világgal, mert úgy vélte, *A Tett* (lapjának címe is ez volt) csak akkor tett, ha a cselekvő erkölcs mozgatja. A *Munka* szintén csak akkor munka, ha magával hozza az ember (a személyiség) kiteljesedését. És a *MA* sem lehet tegnap, s ha lámpása nem a jövőre világít, semmit nem ér.”

2018. EKSZPANZIÓ XXX. – „AZ ELEVEN ÉS HALOTTI MASZK(OK) LÁZADÁSA”
(Verőce)

Maszk az arcokon.
Só, víz, véres veríték:
– Megfeszítettetett!
(mykola)

A harmincadik évébe érkező EKSZPANZIÓNKAT Kassák Lajos születése 131. évfordulójának megünneplésével a Dunakanyarban, Nagymaroson, a Sigil Galériában kezdtük, majd Péter-Pálkor Verőcén a Forrás Irodalmi Könyvesházban és Kávézóban, valamint az elhagyott Moziban, az „építkező romok között” folytattuk. Szeptemberben pedig a zsámbéki színházi bázison a lemenő Nap fényében az Ubikeklektik III. Fesztiválján kívántuk egy maratoni impromptu formájában összegezni az *ELEVEN és HALOTTI MASZK(OK) LÁZADÁSA* (3.) címmel, amit alig negyedóra után elmosott a nyár végi özönvíz. Rosszalló égi jelnek is vehettük volna a történeteket. De a magam részéről mégsem vettem annak.

Így Kassák *Éposz Wágner Maszkjában* című opusa ihletére 2010-ben az Ekszpanzió Nemzetközi Kortárs Művészeti Társulás XXII. (Nagymaros–Visegrád) találkozásán a Kassák-emléktábla avatásával egy időben megkezdett, „ArcMaszk” hívószavára, *Éposz Kassák maszkjában* címmel majd nyolc esztendőn át hömpölygő tematikát kívántuk folytatni, összegezni, illetve egyszer lezárni és rányitni a világra, a *Mi Világunkra*, mert eddigi ekszpanziós játékaink, kiállítás-performanszaink, vers-koncertjeink, koncert-színházi előadásaink, improvizációink folyamán rádöbentünk arra is, hogy a színpadi Maszk a játékosságból, a ritualitásból eredeztethető. A halotti Maszk pedig egyértelműen edestestvére a rituális Maszknak. Vagyis egyféle Maszk létezik csupán.

*Haikuarcod
lebiggyesztett ajakkal,
halotti-maszkom.
(mykola)*

2019. EKSZPANZIÓ XXXI. +++ MIKOLA 66

Kiállítás-performansz a Magyar Műhely Galériában, megnyitotta Szombathy Bálint.

Hamvazószerdán
a homlokodra írják:
Halandó vagy itt.
(mykola)

A hamvazószerdai (március 6.) míves születésnap fohászuk az elmúlásban megérezésem szerint a versekre alapozó rituáléinkkal, az improvizatív, egymást fel- és megerősítő hangszerek együttes megszólaltatásával – az AZNAP PROJEKT, az ARANYALMA PÁROS és BARÁTAIK: Benkő Róbert (nagybőgő), Németh Zsófia Nóra (versmondás, fuvola), Stanislaw Lazarus (doromb és sámándob), Németh Balázs Kristóf (ütőhangszerek, dob), Bakai Márton (mélyhegedű), Gebri Bernadett (ének, pengetős hangszerek), Vaskó Zsolt (fúvós hangszerek) –, a zene drámaiságával, ha töredezetten is, ám egységes játékká, harmóniává állt össze a stílusában olykor eltérő megszólalások ellenére is, aminek különös és gyönyörű bizonyossága volt Gebri Bernadett Balassi-versének énekmondása a performansz végén és a rákövetkező, mindent lezáró „beszédes” csönd.

.....

2019. EKSZPANZIÓ XXXI. + 1 + 2

Az évi rendezvényeink folyamát július 14–15-én a MYKOLÁRIUMBAN, majd október 4–27. között Esztergomban, a Vár Rondella Galériájában kívánjuk folytatni. Kérem alkotótársaimat, hogy az „Eleven és halotti maszkok lázadása” összegzéseként szíveskedjenek jó előre jelezni kiállítható műveiket, valamint előadható performanszaikat, tematikájukat. Köszönöm.

.....

ZÁRÓ GONDOLATOK A JÖVŐRŐL

Az Ekszpanzió harmincéves „anasztrófa”-története mintha egy spirál lenne, aminek se kezdete, se vége: „szánalmas tudatlanság az egész”, ahogy Jack Kerouac vélekedik magáról az életről *Úton* című könyvében. Mégis útközben, az életünk során felhalmozott töredékes gondolataink, kísérleteink, vízióink, mellékes jegyzeteink, munkáink hordalékával, az írásaink után maradt hulladékkal, foszlányokkal, idézetekkel teleírt spirálfüzeteink lapjainak idővel megnő az értéke. Hogy miért? Az idő tenné, avagy a tartalom? Most még nem tudni. De ez még akkor is így van, ha Ég és Föld között közlekedve, ebben a közties állapotban a történeteknek se a vége, se a kezdete nem regisztrálható pontosan. Mégis úgy reméljük, újraolvasva, betűzve és elemezve a leírtakat, hogy miként a DNS spirálszerkezete, ez a szubjektív adatbázis is lehetővé teszi gesztusaink, életjeleink, gondolataink időt álló tárolását, majd idővel megkettőződését – a DNS alakja kettős spirál –, a benne lévő tartalmak szintézisét. S így, ha lehetséges, az utókornak való átadását is, amiben a DNS szerkezete, a tartalom állandó átmérőjű. Ám a spirál térben és időben fokról fokra változik: tágul és szűkül is, mert

*A kezdet, az Út,
a megérkezés a fény-
szarvában együtt van.
(mykola: unicornis)*

Kelt: Vámosmikolában, 2019 pünkösdjén